Kulturalna baština Grada Požege

Del Vechio, Izabela

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:655537

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

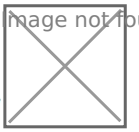
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Diplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

IZABELA DEL VECHIO

KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE

Diplomski rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

Diplomski sveučilišni studij Kulture i turizma

IZABELA DEL VECHIO

KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE

Diplomski rad

JMBAG: 0303039147, redovita studentica

Studijski smjer: Diplomski sveučilišni studij Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnografija, povijest umjetnosti, hrvatska povijest

Znanstvena grana: Zaštita umjetničke baštine

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Izabela Del Vechio, kandidatkinja za magistru kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz nekog necitiranog rada te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten na neki drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Izabela Del Vechio

U Puli, 3. travnja 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Izabela Del Vechio, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Kulturna baština grada Požege“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst, trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga i slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 3. travnja 2018.

Potpis

Izabela Del Vechio

SADRŽAJ

UVOD 1

1. GRAD POŽEGA 3

1.1. GRB I ZASTAVA GRADA POŽEGE 4

1.2. ETNOGRAFSKI RAZVOJ GRADA POŽEGE I POŽEŠTINE 5

2. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE 7

2.1. TRADICIJSKA ARHITEKTURA 7

2.2. GRADSKA ARHITEKTURA 9

2.2.1. Gradska kuća 9

2.2.2. Palača Požeško-slavonske županije 10

2.2.3. Zgrada suda 11

2.2.4. Zgrada željezničkog kolodvora 12

2.2.5. Gradski muzej Požega 12

2.2.6. Gradsko kazalište Požega 13

2.2.7. Gradska knjižnica i čitaonica 14

2.2.8. Svilana (Konzervatorski odjel u Požegi) 15

2.2.9. Gimnazija Požega 16

2.3. SAKRALNA ARHITEKTURA 17

2.3.1. Crkva sv. Duha i franjevački samostan 18

2.3.2. Zgrada Biskupije 19

2.3.3. Crkva sv. Lovre 19

2.3.3.1. Spomen-kripta Antuna Kanižlića 20

2.3.4. Samostan redovnica sv. Vinka 21

2.3.5. Katedrala sv. Terezije Avilske 22

2.3.5.1. Kapela bl. Ivana Pavla II. 24

2.3.6. Dvorana sv. Terezije Avilske 24

2.3.7. Pravoslavna crkva 25
2.3.8. Kapelica sv. Roka 25
2.4. TRGOVI 26
2.4.1. Trg sv. Trojstva 26
2.4.2. Trg Matka Peića 27
2.4.3. Trg sv. Terezije Avilske 28
2.5. SPOMENIČKA ARHITEKTURA 28
2.5.1. Zavjetni spomenik presvetom Trojstvu – Kužni pil 28
2.5.2. Spomenik fra Luki Ibrišimoviću 29
2.5.3. Spomenik 123. brigadi 30
2.6. PARKOVNA ARHITEKTURA 31
2.6.1. Šetališna zona 31
2.6.2. Park pod gradom i šetalište Stari grad 31
2.6.3. Kalvarija 32
2.6.4. Sokolovac 32
2.6.5. Park uz Orljavu 33
2.6.6. Šetalište Tekija 33
2.7. RODNE KUĆE ZNAMENITIH POŽEŽANA 34
2.7.1. Rodna kuća Dobriše Cesarića 34
2.7.2. Kuća Franje Cirakija 35
2.7.3. Kuća Kraljevića 35
2.7.4. Ulica Vučjak i Jagodnjak 36
3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA 37
3.1. TRADICIJSKA BAŠTINA 37
3.1.1. Tradicijski govor 37
3.1.2. Tekstilna tradicija 38
3.1.3. Narodna nošnja 39

3.1.3.1. Ženska narodna nošnja 40
3.1.3.2. Oglavlja, frizure i nakit 42
3.1.3.3. Muška narodna nošnja 43
3.1.4. Tradicijski običaji 44
3.1.5. Tradicijski ples, glazba i pjesma 46
3.2. MANIFESTACIJE 47
3.2.1. Festival jednominutnog filma 47
3.2.2. Kulenijada 48
3.2.3. Ivanjski krijes – Ivanjski običaji 48
3.2.4. Aureafest 48
3.2.5. Fišijada 49
3.3. KULTURNA DRUŠTVA 49
3.3.1. Gradska glazba i Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“ 49
3.3.2. Društvo „Sveti Grgur“ 50
4. ZAŠTIĆENA KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE 52
4.1. GRGUREVO – DAN GRADA POŽEGE 52
4.1.1. Vinogradarski ćevap 53
ZAKLJUČAK 55
LITERATURA 56
PRILOZI 59
SAŽETAK 61
ABSTRACT 62

UVOD

Cilj ovoga rada je obrada kulturne baštine grada Požege. Požega je središte Požeško-slavonske županije i kao takva ima veliki značaj za županiju. Bogata kulturna baština jedan je od razloga odabira tematike za pisanje ovoga rada.

Prepoznatljivost i poznavanje važnosti ovoga dijela Hrvatske još uvijek nije dosegnula zaslužujuću razinu. Iako obiluje kulturnom baštinom i bogatom poviješću, ona se u određenoj mjeri nije dovoljno valorizirala i dosegnula potrebnu razinu prepoznatljivosti. Upravo zbog toga razloga važno ju je obuhvatiti i obraditi te prezentirati na široj razini i upoznati ostale na njezinu važnost i vrijednost.

Kroz rad će se obraditi kulturna baština grada Požege. Bogatstvo se očituje kroz materijalnu i nematerijalnu baštinu koja je kroz vrijeme kreirala identitet grada i županije. Iako malen grad, usporedno s ostalim centrima i važnim gradovima Hrvatske, Požega svakako zaslužuje prepoznatljivost u ovom pogledu.

Kroz iduća poglavlja predstavit će se karakteristike po kojima je Požega prepoznatljiva te važan dio kulturne baštine koja zauzima veliki dio identiteta, kulturnog identiteta grada. Gradovi, a tako i Požega, kroz povijest se razvijaju te svaki period iza sebe ostavlja karakteristike, resurse koji postaju dijelom kulturne baštine. Vrlo je važno voditi brigu o kulturnim resursima, bilo da se radi o materijalnim ili nematerijalnim, jer postoji mogućnost da pod utjecajem raznih faktora kroz vrijeme postanu zaboravljeni ili uništeni. Proces valorizacije kulturnih resursa je kompleksan posao koji, ako se provodi na adekvatan način, može dovesti do njihovoga očuvanja i oživljavanja.

Kulturna baština postaje važnim čimbenikom i resursom u turizmu. Turizam, kao pojava, otvara prostor i potrebu za revitalizacijom i valorizacijom kulturne baštine. Javlja se sve veća zainteresiranost za ovu vrstu selektivnog turizma, kulturnog turizma. Ova pojava također otvara mogućnost za razvoj i prepoznavanje manjih gradova koji nisu prepoznati na turističkom tržištu.

Već spomenuto bogatstvo i važnost kulturne baštine Hrvatske prepoznato je od strane upravnih tijela koji se bave zaštitom iste. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, UNESCO,

razne udruge i ustanove provode projekte koji omogućuju valorizaciju i očuvanje kulturnih dobara koji mogu stupiti na liste zaštićene kulturne baštine.

1. GRAD POŽEGA

Požeško-slavonska županija danas se ubraja u skupinu manjih županija u Republici Hrvatskoj s površinom od 1.815 kilometara kvadratnih. Krajolik koji krasi županiju, plodne ravnice, gorja, vinogradi i šume, razbijaju predrasude o ravnoj Slavoniji. Županija se sastoji od dvije prostorno odvojene cjeline – Požeške kotline te Pakračko-lipičkog kraja.

Grad Požega zauzima površinu od 133,91 kilometra kvadratnog, a prema popisu stanovništva iz 2011. broji 26.248 stanovnika. Gradsko područje čini 31 naselje: Alaginci, Bankovci, Ćosine Laze, Crkveni Vrhovci, Dervišaga, Donji Emovci, Drškovci, Emovački Lug, Golobrdci, Gornji Emovci, Gradsi Vrhovci, Komušina, Krivaj, Kunovci, Laze, Prnjavor, Maridvor, Mihaljevci, Nova Lipa, Novi Mihaljevci, Novi Štitnjak, Novo Selo, Požega, Ramanovci, Seoci, Stara Lipa, Šeovci, Škrabutnik, Štitnjak Turnić, Ugarci, Vasine Laze i Vidovci.[1]

Požeška kotlina smještena je u središnjem dijelu kontinentalne Hrvatske, a često zna biti predstavljana kao zavala u središnjoj Slavoniji između sjeverne i južne posavske mikroregije. Okružena je gorskim prstenom Psunja, Papuka, Krndije, Dilja i Požeške gore. Proteže se dolinom rijeke Orljave prema jugu te je integralni dio Panonske nizine. Ono po čemu se ističe je njezin južni položaj i karakteristična reljefna struktura. Karakteristična reljefna struktura i južni položaj kotline imali su utjecaj na podneblje i kreiranje izgleda krajolika. Dno zavale je valovito te se na rubovima postupno izdiže u brežuljkasto područje. Ove karakteristike utjecale su na prijelazni pojas od ravničarskih nižih predjela prema gorama koje su zatvorile zavalu.

Povoljan geografski položaj i karakteristike utjecale su i na gospodarski razvoj Požege. Naseljena mjesta djelomično su smještena na ravničarskom području, dijelom na valovitom brežuljkastom području, a dijelom na brdskom do visine od 500 m. Upravo ove karakteristike krajolika Požegi su omogućile da postane prirodno, povijesno, upravno, društveno, poslovno i kulturno središte županije.[2]

Zahvaljujući pogodnom topografskom položaju, podno Staroga grada i vinorodnih brežuljaka stvorena je srednjovjekovna obrambena tvrđa (u dokumentima se spominje od

[1] Nedela, D. (2015.), *Požega: turistički vodič*, ZOA d.o.o., Požega, str. 70.
[2] Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 289.

1227.). Uz obrambenu tvrđu izgrađeno je i gradsko podgrađe koje je imalo veliku važnost u pogledu trgovačkog i obrtničkog središta. Gradske ulice ulaze u obronke Požeške gore, okružene su brojnim potocima, a rijetko se koja prometnica siječe pod pravim kutom. Reljef i tlocrt grada prožeti su burnom i bogatom prošlošću Požege, o čemu će se pisati dalje u radu.[3]

Povoljan prometni položaj Požegu povezuje sa širim područjem Našica, a isti pravac povezuje je s istokom do Slavonskog broda i Đakova.[4]

1.1. GRB I ZASTAVA GRADA POŽEGE

Požeški grb koristi se od početka 18. st., a službeno je dodijeljen 1. rujna 1765. poveljom carice Marije Terezije, kada je grad ujedno dobio status slobodnoga kraljevskoga grada.[5] Grb (Slika 1.) se sastoji od nekoliko elemenata, a to su:

- plavi štit obrubljen barokno ukrašenim okvirom
- gradske zidine s tri kule
- zlatni orao raširenih krila
- srebrni polumjesec
- zvijezda
- zlatno sunce sa zrakama.

Grb i zastava usvojeni su 9. rujna 1993. Gradska svečana zastava (Slika 2.) plave je boje, a krase je tri bogato ukrašena medaljona koja prikazuju likove:

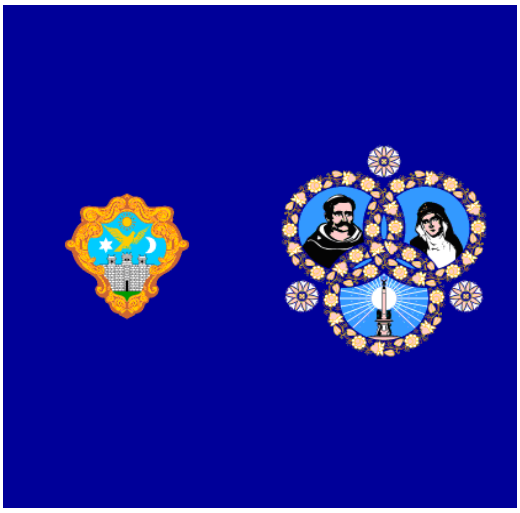
- fra Luke Ibrišimovića – vođe ustanka protiv Turaka i osboditelja grada 1688.
- sv. Terezije Avilske – zaštitnice grada
- kip Presvetog Trojstva – podignut 1749. u spomen umrlima od kuge 1739.[6]

[3] *Grad Požega – Povijest grada Požege*, http://www.pozega.hr/o-gradu.html, 25. siječnja 2018.
[4] Nedela, D., nav. dj., str. 3.
[5] Kempf, J. (1910.), *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. I kr. grada Požege i požeške županije*, Štamparija „Hrvatske tiskare i knjižare“, Požega, str. 347.
[6] *Grad Požega – Grb i zastava*, http://www.pozega.hr/index.php/o-gradu/grb-i-zastava.html, 25. siječnja 2018.

Slika 1. Grb grada Požege

Izvor: Grad Požega - http://www.pozega.hr/o-gradu/grb-i-zastava.html, 12. veljače 2018.

Slika 2. Zastava grada Požege (prednja i stražnja strana)

Izvor: Grad Požega - http://www.pozega.hr/o-gradu/grb-i-zastava.html, 12. veljače 2018.

1.2. ETNOGRAFSKI RAZVOJ GRADA POŽEGE I POŽEŠTINE

Prethodno spomenut povoljan geografski položaj uvelike je utjecao na razvoj grada u gospodarskom pogledu. O razvoju grada i cijele Požeštine govore arheološke iskopine i povijesni nalazi koji daju uvid u problematiku od perioda prapovijesti, antike, srednjeg vijeka pa sve do danas.

Značajan utjecaj na strukturne promjene u stanovništvu i gospodarstvu grada i Požeštine imali su Turci koji su na ovo područje došli u 16. st. Nakon poraza Turaka i epidemije kuge

koja je pogodila grad početkom 18. st. započinje naseljavanje stanovništva iz drugih krajeva. Krajem 17. i početkom 18. st. doseljavaju se većinom Hrvati, Srbi iz Bosne te Hrvati iz drugih obližnjih krajeva. U ovom procesu doseljavanja domaće stanovništvo naseljavalo je napuštena sela. Doseljavanje se nastavlja i na prijelazu s 18. na 19. st. kada dolaze Hrvati iz Like, Gorskog kotara, Primorja, Česi, Slovaci, Nijemci te u nešto manjem broju Mađari, Talijani i Židovi.[7] Naseljavanja se nastavljaju i na početku 20. st., a nakon Drugog svjetskog rata započinje naseljavanje Hrvata iz Like, Hrvatskog zagorja te Bosne i Hercegovine.[8]

[7] Matešić, J. (1977.), *Govori požeškoga kraja, u: „Požega 1227-1977“,* Skupština općine Slavonska Požega, Slavonska Požega, str. 279.-289.
[8] Petković, A. (1977.), *Požeški leksikon,* Skupština općine Slavonska Požega, Slavonska Požega, str. 165.-166.

2. MATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE

Požeg ili „Zlatna dolina“ grad je s gotovo osam stoljeća pisane povijesti. Bogata kulturna baština može se sagledati kao ostavština povijesnih perioda tijekom kojih se grad razvijao. Osim Požege, cijela Požeština krije bogatstvo kulturne ostavštine koja je pronađena i valorizirana i za kojom se još traga.

U sljedećim poglavljima pobliže će se opisati materijalna kulturna baština grada Požege. Ona obuhvaća gradsku jezgru i arhitektonska djela, trgove, sakralnu arhitekturu, spomenike, parkove i šetališta. Također će se dati osvrt na tradicijsku arhitekturu koja se još danas može prepoznati i očuvana je u slavonskim selima. Ovim putem obuhvaćeni su segmenti kulturne baštine po kojoj je Požega najprepoznatljivija.

2.1. TRADICIJSKA ARHITEKTURA

Povijesna, društvena zbivanja i prirodne raznolikosti utjecale su na etnografsku sliku požeškog kraja. Stanovništvo se naseljavalo na različita područja ovoga kraja, tako su oni u ravničarskom dijelu nazivani poljadija, u podgorju potplaninci, a u brdskom području brđani.[9] Svaki dio je imao i različite karakteristike u organizaciji naselja i kuća. Sela koja su smještena u brdovitom, šumskom predjelu su mala i imaju razbacane kuće. Sela koja su smještena u ravničarskom dijelu su veća ušorena, s kućama izgrađenima čelom prema cesti. Požeška sela, kao i u ostatku Slavonije, bila su vrlo mala i raštrkana po šumama i poljima u prvoj polovici 18. st., svega 4-10 kuća. Uzrok je tome bio taj što je znatan broj naselja spaljen, razrušen ili napušten tijekom oslobađanja Slavonije od turske vlasti krajem 17. st. Sredinom 18. st. bečka uprava započinje proces ušoravanja sela, odnosno premještaju sela uz putove, ceste i vodotoke. Ovim procesom sela počinju dobivati oblik u kojemu se kuće grade u pravilnom nizu i svojom su bočnom stranom okrenute prema ulici. Svoj konačan oblik sela dobivaju u drugoj polovici 18. st. i oblik kao takav ostaje sve do polovice 20. st.[10]

S obzirom da je Slavonija obilovala šumom krajem 18. i početkom 19 st., kuće su građene od drva. Krovovi su bili pokriveni drvenim daščicama, a dimnjaci su bili izrezbareni u obliku

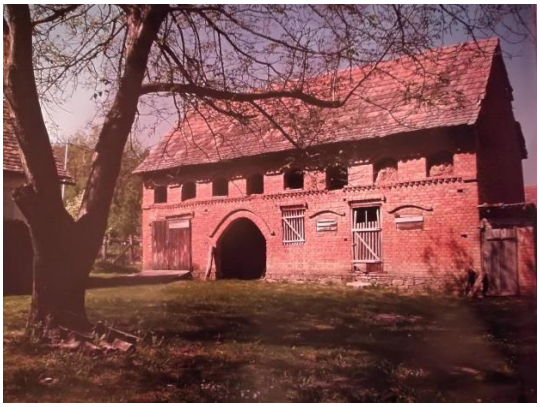
[9] Potrebica, F., nav. dj., str. 289.
[10] Španiček, Ž. (1995.), *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje,* SN „Privlačica“, Vinkovci, str. 87.-91., 127.

malih tornjeva. Kuće su bile duguljaste s usječenim trijemom, a sastojale se od glavne prostorije, dužničke sobe koja je bila namijenjena boravku cijele obitelji, kuhinje koja je predstavljala kuću s ognjištem i sobe za kućnog starješinu ili za goste. Ovakav oblik i raspored kuće karakterističan je za period do polovice 20. st. Na kuće su se nadograđivali kijeri, tj. male prostorije bez prozora namijenjene bračnim parovima. Ono što je karakteristično za slavonsku gradnju su gospodarske zgrade koje su zidane uz okućnicu, a bile su u funkciji ambara (Slika 3.), čardaka, štaglja (Slika 4.), štale, krušne peći, bunara i slično.

Slika 3. Ambar, Savski dol

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 292.

Slika 4. Štagalj, Savski dol

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 292.

Način gradnje mijenjao se ovisno o uvjetima, materijalu i tehnici gradnje. Tako se pokrov od slame, karakterističan za 19. st., zamijenio šindrom te kasnije crijepom. U početku

je bio polukošeni ili ukošeni nad užim pročeljem kuća. Drvene kuće mijenjaju se u kuće zidane od prijesne cigle, a potom od pečene. Također se koristio i kamen kao građevni materijal koji je bio karakterističan za središnju Slavoniju.

Iako je arhitektura Slavonije i Požeštine skromna, u isto vrijeme je raznovrsna i dobar primjer utjecaja doseljavanja stanovništva iz područja Bosne, dinarskih krajeva i Srednje Europe.[11]

2.2. GRADSKA ARHITEKTURA

Gradska arhitektura ima veliki značaj u prepoznatljivosti grada, odnosno čini ga prepoznatljivim u masi drugih. Vizure grada značajan su pokazatelj utjecaja vremena, stila gradnje, načina života i organizacije života grada i domicilnog stanovništva.

U ovom poglavlju, a tako i u sljedećima, predstavit će se značajne znamenitosti grada. Kako se kroz povijest mijenjao grad, tako se mijenjala i namjena spomenutih zdanja. Međutim, njihova važnost nije i upravo ih to čini važnim čimbenicima razvoja kulture te su samim time postali dijelom kulturne baštine grada.

2.2.1. Gradska kuća

Gradska kuća (Slika 5.) nalazi se na trgu sv. Trojstva, nasuprot crkve sv. Duha. Izgrađena je 1789. te je od samih početaka bila središte političkog života Požežana. Zgradu krase bolte. Nekoliko je puta stradala i bila obnovljena. Zadnje oštećenje, prouzročeno požarom, dogodilo se 1842. Zgrada je obnovljena tek 40 godina kasnije. Današnji gradski magistrat smješten je u tri zgrade koje su renovirane i restaurirane 1995. [12]

[11] Potrebica, F., nav. dj., str. 290.-291.
[12] Nedela, D., nav. dj., str. 16.

Slika 5. Gradska kuća

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.2.2. Palača Požeško-slavonske županije

Palača je smještena u staroj Županijskoj ulici. Zgrada, barokna jednokatnica, izgrađena je u 18. st., a samim time postaje sjedište kotarske oblasti. Požeška županija obnovljena je 1745., kada ujedno i zgrada prelazi pod njezinu vlast. Zgrada Županije (Slika 6.) današnji oblik poprima na prijelazu iz 19. u 20. st.

Gradska vijećnica smještena je u zgradi Županije. Posebna pažnja posvećena je uređenju njezina interijera. Ono što je zanimljivo istaknuti jest činjenica da su u njoj vrijeme provodili Franjo Josip I. i ban Josip Jelačić prilikom posjeta Požegi.[13]

[13] Isto, str. 18.

Slika 6. Palača požeško-slavonske županije

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.2.3. Zgrada suda

U središtu šetališne zone, točnije u Florijanovoj ulici, nasuprot rodne kuće Dragutina Lermana, smještena je zgrada pravosuđa. Prema nacrtima Deutscha i Höningsberga izgrađena je (Slika 7.) za tadašnjeg financijskog ravnatelja. Zgradu krasi niša na kojoj se nalazi udubljenje s kipom sv. Florijana, zaštitnika grada od požara.

God. 1949. kip je skinut i potpuno uništen, a ništa zazidana. Zatim, 57 godina kasnije, točnije 2006., kip je vraćen na svoje prvotno mjesto pod inicijativom Društva „Sveti Grgur“.[14]

Slika 7. Zgrada suda

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[14] Isto, str. 41.-43.

2.2.4. Zgrada željezničkog kolodvora

God. 1894. otvoren je željeznički kolodvor u Požegi (Slika 8.). Iako je dolazak željezničkog kolodvora svoj razvoj doživio tek u drugoj polovici 19. st., Požega je 1886. dobila Odluku o izgradnji pruge Osijek-Našice-Nova Kapela/Barina s odvojkom za Požegu i Pleternicu.[15]

Slika 8. Zgrada željezničkog kolodvora

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.2.5. Gradski muzej Požega

Zgrada Gradskog muzeja i stare ljekarne jedne su od najljepših zgrada gradske jezgre te se ubrajaju među najstarije kuće u gradu. Gradski muzej ima bogatu povijest. Zgrada je izgrađena u 18. st. i jedinstveni je primjer baroknoga graditeljstva. Karakteristična je po udubljenjima na vanjskom pročelju na kojemu je smješten Gospin kip. Kip je dao postaviti vlasnik zgrade, ljekarnik Thaller.

God. 1953. Gradski muzej Požega (Slika 9.) dobiva zgradu na korištenje, a tijekom godina se njegova djelatnost proširila na dvije susjedne građanske kuće. Gradski muzej, kao ustanova, osnovan je 6. prosinca 1924., a osnovao ga je Julije Kempf. Po tipu, Gradski muzej

[15] Isto, str. 49.

Požega zavičajni je i kompleksni muzej koji se sastoji od arheološkog, povijesnog, etnološkog i povijesno-umjetničkog odjela s galerijom.[16]

Spomenuta ljekarna danas više nije u funkciji. Njezin prostor je trenutno zatvoren.

Slika 9. Gradski muzej Požega

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.2.6. Gradsko kazalište Požega

Gradsko kazalište Požega (Slika 10.) smješteno je na središnjem trgu, uz franjevački samostan. Zgrada kazališta u početcima bila je dobro poznati požeški hotel „Zlatno janje". Hotel je u svoje vrijeme bio središte društvenog i javnog života, a iza njega je u dvorištu bilo smješteno staro požeško kino. Danas se na mjestu hotela nalazi Kazališna kavana, a iza nje Gradsko kazalište.

Kazališna tradicija u Požegi traje od 1715. Iste godine odigrana je prva kazališna predstava. God. 1945. u Požegi je osnovana Sindikalna kazališna grupa koja je svojim djelovanjem stvorila temelje za osnutak profesionalnog kazališta.

Zahvaljujući spomenutim „kazališnim temeljima", odlukom Gradskog vijeća, 1994. osnovano je današnje Gradsko kazalište. Svečano otvorenje spomenutog kazališta održano je 10. ožujka 1995. izvedbom predstave „Gle kako dan lijepo počinje". Predstava je vođena pod

[16] Isto, str. 17.

režijom Ivice Povanića, a glavne uloge igrale su Milica Nemeth Panežić i Zdenka Perutka. Gradsko kazalište i danas uspješno upotpunjuje kulturni život Požege. [17]

Slika 10. Gradsko kazalište Požega (1905.)

Izvor: Grad Požega - http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/32-gradsko-kazaliste.html, 12. veljače 2018.

2.2.7. Gradska knjižnica i čitaonica

Prva požeška štedionica osnovana je 1873., a na njenome mjestu danas je smještena Gradska knjižnica i čitaonica (Slika 11.). Zgrada je izgrađena 1907. secesijskim stilom gradnje. Projektanti ovog zdanja bili su Leo Hönigsberg i Julio Deutch.[18]

God. 1845. osnovana je požeška čitaonica pod latinskim nazivom „Lectoria societas“, odnosno „Čitaoničko društvo“. Ona ubrzo mijenja svoj naziv u Narodna čitaonica zbog važnosti rada, a 1876. u sklopu nje osniva se i knjižnica. Zbog već spomenutog utjecaja ostaje glavnim pokretačem kulturnog života grada.

Naziv Gradska knjižnica i čitaonica dobiva nakon Drugog svjetskog rata. God. 1961. stječe samostalnost i mijenja naziv u Narodna knjižnica i čitaonica. U Centar za kulturu i obrazovanje uključuje se 1980., a konačnu samostalnost stječe 1991.[19]

[17] Isto, str. 20.
[18] Isto, str. 27.
[19] *TZ grada Požege – Znamenitosti*, https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti, 28. siječnja 2018.

Slika 11. Gradska knjižnica i čitaonica

Izvor: Gradska knjižnica i čitaonica Požega - http://www.gkpz.hr/onama/smjestaj/, 12. veljače 2018.

2.2.8. Svilana (Konzervatorski odjel u Požegi)

Nekadašnja Svilana izgrađena je i osnovana krajem 18. st., točnije 1786., a službeno je prestala raditi 1877. Stariji Požežani je znaju i pod nazivom Thallerova kuća u kojoj se godinama obrađivala svila.

Krajem Drugog svjetskog rada u Požegi se provelo nekoliko inicijativa za ponovno pokretanje uzgoja svilene bube, no inicijative nisu zaživjele.

U nekadašnjoj Svilani danas je smješten Konzervatorski odjel u Požegi (Slika 12.) za područje Požeško-slavonske županije.[20]

[20] Nedela, D., nav. dj., str. 28.

Slika 12. Svilana (današnji Konzervatorski odjel)

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 147.

2.2.9. Gimnazija Požega

Požeška Gimnazija ima nekoliko stoljeća dugu povijest. Kao jednu od najstarijih prosvjetnih ustanova u Hrvatskoj osnovali su je isusovci 1699., a od 1726. bila je smještena u današnjem Samostanu redovnica sv. Vinka. „Academia Posegana“ u periodu između 1761. i 1776. djelovala je s Filozofskim i Teološkim fakultetom. Nakon ukidanja isusovačkog reda, 1773., Gimnazijom upravljaju pavlini, a potom franjevci.

Sredinom 19. st. provodila se reforma školstva te je ona preoblikovana u nižu gimnaziju, a u tom obliku djelovala je do 1870. U periodu između 1873. i 1874. požeškoj Gimnaziji vraćeno je svih osam razreda.[21] Osim reforme školstva, Gimnazija je dobila i novu zgradu nasuprot katedrale sv. Terezije. Gradnja nove zgrade započela je 1876. prema nacrtima Vilima Justa, osnivača Hrvatskog pjevačkog društva „Vijenac“. Dana 21. lipnja 1877., zahvaljujući Otonu Kučeri, u svjetlarniku na vrhu zgrade postavljena je zvjezdarnica koja je ujedno i prva zvjezdarnica na našim prostorima. Treba napomenuti kako je današnji izgled poprimila 1939. kada je nadograđen drugi kat.[22]

[21] Isto, str. 49.
[22] *Grad Požega – Gimnazija*, http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/41-gimnazija.html, 28. siječnja 2018.

Požeška Gimnazija je tek 1925. promijenila organizacijsku strukturu i dobila status realne gimnazije. Međutim, promjene su se dogodile opet 1976. kada je spojena sa svim požeškim srednjim školama u Centar za usmjereno obrazovanje „Zvonko Brkić“. God. 1992. konačno je ustanovljena kao samostalna škola.[23]

Spomenuta zgrada Gimnazije (Slika 13.) danas je zgrada Katoličke osnovne škole i Gimnazije, dok je požeška Gimnazija premještena u novu zgradu izgrađenu 2007.[24]

Slika 13. Gimnazija (današnja Katolička osnovna škola i Gimnazija)

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.3. SAKRALNA ARHITEKTURA

Sakralna arhitektura zauzima značajan dio materijalne kulturne baštine grada. Zahvaljujući crkvenim redovima u Požegi se razvijalo školstvo te se na taj način zalagalo za razvoj i uočavanje važnosti obrazovanja. Požeške crkve riznice su sakralne umjetnosti i kulturno povijesnog bogatstva koje se prikazivalo kroz slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu i slično.

U ovom poglavlju pažnja će se, osim na arhitekturu, obratiti i na značaj i utjecaj crkvenih redova na obrazovni i umjetnički razvoj grada.

[23] Nedela, D., nav. dj., str. 49,
[24] *TZ grada Požege – Znamenitosti*, https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#katolicka-osnovna-skola-i-gimnazija, 28. siječnja 2018.

2.3.1. Crkva sv. Duha i franjevački samostan

Crkva sv. Duha i franjevački samostan (Slika 14.) smješteni su nasuprot Kužnog pila na trgu sv. Trojstva, a izgrađeni su 1285. Crkva i samostan smatraju se jednim od najvrednijih baroknih građevina na širem prostoru.

God. 1995., prilikom arheoloških istraživanja, u crkvi je pronađen jedan od najvećih romaničkih portala iz 13. st. u Hrvatskoj. Portal se nalazi na sjevernom pročelju crkve. Istraživanja su potvrdila da portal potječe iz 30-ih godina 13. st., a svojim tlocrtom svjedoči tome da je jedna od najstarijih očuvanih gotičkih sakralnih građevina u Hrvatskoj. [25]

Za vrijeme turske vlasti pretvorena je u džamiju, a kroz stoljeća je mijenjala svoj izgled. Nakon što su Turci protjerani iz Požege, crkva dolazi pod vlast franjevaca koji je obnavljaju i grade novi samostan. Prostor crkve ispod svetišta namijenili su grobnici u kojoj su pokopani brojni Požežani, a jedan od njih je fra Luka Ibrišimović „Sokol“. U drugoj polovici 19. st., tijekom obnove nakon velikog požara, crkva dobiva svoj današnji izgled.

Ono po čemu se samostan ističe je bogata knjižnica koju su osnovali franjevci, a u njoj se čuvaju rijetke knjige i inkunabule.[26]

Slika 14. Crkva sv. Duha i franjevački samostan

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[25] *Grad Požega – Povijesne građevine*, http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/47-portal-sv-duha.html, 28. siječnja 2018.
[26] Nedela, D., nav. dj., str. 15.

2.3.2. Zgrada Biskupije

Današnja zgrada Biskupije (Slika 15.) kroz povijest je mijenjala stanovnike i svoju namjenu. U počecima je bila isusovačka rezidencija Kolegij. Zgradu su izgradili pripadnici isusovačkog reda u periodu između 1709. i 1711., uz zemljište crkve sv. Lovre. Isusovci napuštaju požeški Kolegiju 1773. kada je papa Klement XVI. bulom donio odluku o ukidanju spomenutog crkvenog reda.

Nakon odlaska isusovaca, zgrada je prenamijenjena za vojno skladište, a potom i za bolnicu, vojničko konačište te trgovačko skladište. God. 1832. zgradu kupuje zagrebački biskup Aleksandar Alagovin te na nju nadograđuje još jedan kat, čime je pretvara u sirotište.

God. 1904. zgrada poprima današnji izgled, ali je time izgubila svoje barokne značajke. God. 1997. osniva se Požeška biskupija, a zgrada požeškog Kolegija postaje njezino sjedište.[27]

Slika 15. Zgrada Biskupije

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.3.3. Crkva sv. Lovre

Uz zgradu Biskupije smještena je crkva sv. Lovre (međusobno su povezane hodnikom), a krasi je i činjenica da je jedan od najstarijih spomenika gotičke baštine svjetske vrijednosti.

[27] Isto, str. 22.

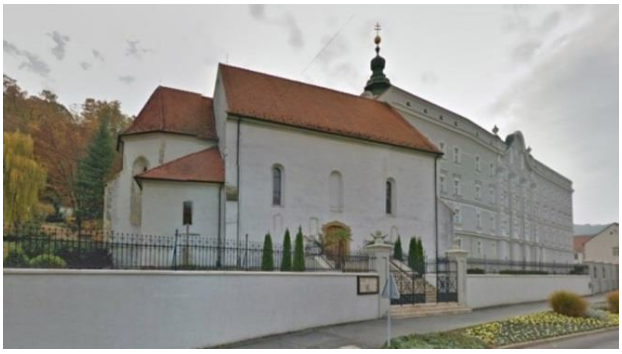
Crkva je izgrađena na prijelazu iz 13. u 14. st. Ono po čemu se ističe su svetište koje je izgrađeno u gotičkom stilu i barokni toranj.

U 15. st. nadograđena je bočna lađa. Tijekom 16. st. vršile su se pregradnje koje nisu izmijenile srednjovjekovni karakter crkve.

Crkva sv. Lovre (Slika 16.) poznata je po svojoj unutrašnjosti, točnije po gotičkim freskama iz 14. st. koje su očuvane kroz stoljeća, a krase se epitetom svjetske umjetničke vrijednosti.

God. 1998. papa Ivan Pavao II. proglasio je sv. Lovru zaštitnikom Požeške biskupije. Tim postupkom, uz katedralu sv. Terezije Avilske, crkva sv. Lovre postaje druga po važnosti u Požeškoj biskupiji. Iste godine crkva je posvećena, a uz glavni oltar ukrašena je relikvija blaženog Alojzija Stepinca te su podignuta četiri nova zvona u zvoniku.

Krajem 2014. završeno je konzerviranje i restauriranje fresaka iz 13. i 14. st. po kojima je crkva sv. Lovre poznata.[28]

Slika 16. Crkva sv. Lovre

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.3.3.1. Spomen-kripta Antuna Kanižlića

Crkva sv. Lovre karakteristična je i po tome što se u njoj nalazi spomen-kripta znamenitog isusovca Antuna Kanižlića čiji se posmrtni ostaci tamo i čuvaju. God. 1969., njemu u spomen,

[28] Isto, str. 23.

podignuta je ploča na ulaznim vratima kripte od strane Društva književnika Hrvatske, Matice hrvatske i Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.[29]

2.3.4. Samostan redovnica sv. Vinka

Vrijedno arhitektonsko ostvarenje predstavlja i zgrada današnjeg samostana redovnica reda sv. Vinka (Slika 17.). Spomenuta zgrada izgrađena je 1726., za prvotne potrebe požeške Gimnazije. U periodu između 1761. i 1776. djelovala je „Academia Posegana“, skupa s Filozofskim i Teološkim fakultetom. Značajan doprinos razvitku i djelovanju požeške Gimnazije izvršio je Antun Kanižlić, učenik, profesor, ravnatelj i veliki hrvatski književnik, autor „Svete Rožalije“.

God. 1862. u Požegu dolaze sestre milosrdnice, u zgradu bivše požeške Gimnazije useljavaju 1878. O svojem trošku je preuređuju i podižu drugi kat. [30]

Slika 17. Samostan redovnica sv. Vinka

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[29] Isto, str. 24.
[30] Na istome mjestu.

2.3.5. Katedrala sv. Terezije Avilske

Katedrala je smještena na istoimenom trgu koji je ujedno i treći po veličini požeški trg. Trg krasi nekoliko spomenika kulturne vrijednosti Požege, a to su, uz katedralu, spomenik fra Luki Ibrišimoviću i Gimnazija o kojima će se pisati u radu.[31]

Uz katedralu se veže ime zagrebačkog biskupa Franje Thauzyja koji se posebice zalagao za njezinu izgradnju. Naime, prvotno je kupio staru požešku tvrđu, a nakon toga je dobio dopuštenje od carice Marije Terezije da izgradi župnu crkvu koja će nositi njezino ime, sv. Terezija Avilska, koja je ujedno i zaštitnica grada Požege.

God. 1756. započinje se s izgradnjom katedrale. Katedrala je konačno dovršena i uređena 1763., a 24. srpnja iste godine posvetio ju je biskup Thauzy. Kao zahvalu i vječiti spomen na trud i zasluge biskupa podignuta je kamena ploča iznad ulaznih vrata s uklesanim natpisom iz iste godine.[32]

Katedrala sv. Terezije Avilske (Slika 18.) izgrađena je u stilu bečkog baroka u obliku križa s naglašenim vertikalnim linijama. Vanjski i unutarnji izgled uređeni su u stilu kasnog baroka, tj. rokokoa te odišu elegancijom. Osim što se zalagao za izgradnju katedrale, biskup Thauzy darovao je monumentalni glavni oltar koji se ističe po tome što ga krase drveni mramorizirani stupovi i slika sv. Terezije.

Prilikom obilježavanja stote obljetnice izgradnje crkve, na prijedlog Miroslava Kraljevića, katedrala je obnovljena. Nekoliko renoviranja je odrađeno na katedrali od 1863. do danas.

Osim oltara, stupova i slike sv. Terezije katedralu krase i bogato oslikani lijevi i desni stup glavne lađe. Naime, 1898. i 1899. oslikali su je hrvatski umjetnici Oton Iveković i Celestin Medović, prvi lijevi stup glavne lađe slikom sv. Metoda, a drugi desni stup slikom sv. Ćirila.

Tijekom godina postojanja katedrala je nekoliko puta bila oštećena i obnovljena. God. 1926. nastalo je najveće oštećenje prilikom kojeg je srušen toranj, oštećeno krovište i dio unutrašnjosti. God. 1936. krov je obnovljen, a današnji bakreni pokrov katedrala je dobila u periodu između 1994. i 1996. Osim promjena na krovištu, na katedrali su se vodile i promjene oko zvonika. Do 1790., prema prvotnom stanju, uz zvonik su postavljena tri zvona, a 1875.

[31] Isto, str. 34.
[32] *TZ grada Požege – Znamenitosti*, https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#katedrala-sv-terezije, 28. siječnja 2018.

postavljeno je pet novih koja su tijekom Prvog svjetskog rata rekvirirana. God. 2004. postavljena su današnja zvona, njih pet, koja su izlivena u austrijskoj tvrtki Grassmayr u Innsbrucku.

Prilikom desete obljetnice utemeljenja Požeške biskupije, 2007., katedrala je temeljito obnovljena. Obnova se vodila prema nacrtima Milka Puncera, osječkog arhitekta, i pod nadzorom Ministarstva kulture. Provedena je na svetištu koje je uređeno prema liturgijskim propisima, postavljen je kameni oltar i biskupska katedra te je uređen i dotrajali crkveni pod. Osim navedenih promjena, katedrala je dobila i nove orgulje s četrdeset registara. Orgulje je izgradio Wolfgang Eisenbarth iz Passaua u Njemačkoj.[33]

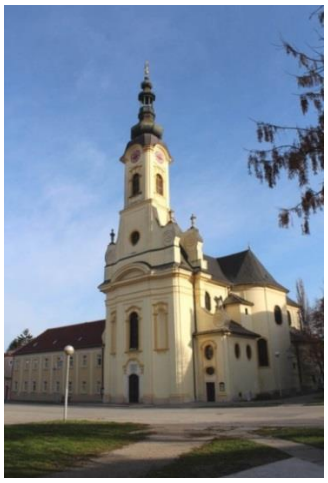
U katedrali je smještena riznica u kojoj su izloženi vrijedni predmeti liturgijske namjene, a skupljali su se tijekom 250 godina župne te stolne crkve sv. Terezije Avilske u Požegi. U riznici se čuva liturgijsko posuđe, ruho i rukopisne i tiskane knjige. Spomenuti predmeti su u katedralnoj bogoslužnoj uporabi te obuhvaćaju vremenski period od 15. st. do najnovijeg doba.

Prema muzeološkoj koncepciji podijeljeni su u tri izložbene cjeline. Prva cjelina obuhvaća predmete nastale prije izgradnje crkve. U ovoj cjelini ističu se kaleži koji datiraju još iz 15. i 16. st., stare pisane knjige u izvornom uvezu i Gradual iz 17. st.

Druga izložbena cjelina sadrži predmete vezane uz izgradnju crkve, predmete vezane uz posvetu i bogoslužja koja su se koristila tijekom više od dva stoljeća. Ovdje se ističu izlošci iz 18. st. (mitra zagrebačkog biskupa Franje Thauszyja), darovi carice iz 1763. (misnica, dvije dalmatike, plašt, velum za kalež i rokoko kalež) te izlošci iz 19. i 20. st.

Trećoj cjelini pripadaju predmeti od perioda utemeljenja Požeške biskupije (1997.) do danas. Ovdje se ubrajaju darovi prigodom uspostave Biskupije i ređenja prvog požeškog biskupa msgr. dr. Antuna Škvorčevića.[34]

[33] Nedela, D., nav. dj., str. 34.-37.
[34] Žuljević, I., Repanić-Braun, M. (ured.) (2016.), *Dijecezanski muzej u Požegi i Riznica požeške katedrale*, Požeška biskupija, Požega, str. 175.

Slika 18. Katedrala sv. Terezije Avilske

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.3.5.1. Kapela bl. Ivana Pavla II.

Katedrala sv. Terezije Avilske, uz crkvu sv. Lovre, sadrži kriptu u kojoj je 2013. otvorena i blagoslovljena kapela bl. Ivana Pavla II. U kapeli se nalazi kip pape Ivana Pavla II. koji je djelo akademske kiparice Marije Ujević.[35]

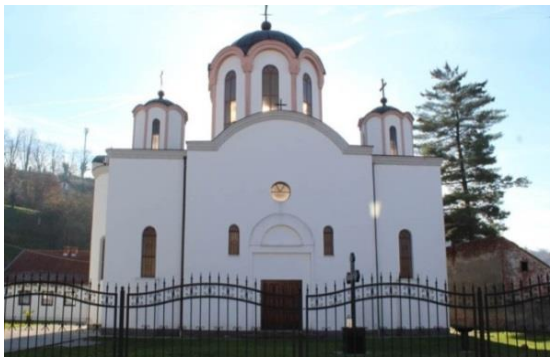
2.3.6. Dvorana sv. Terezije Avilske

Na trgu sv. Terezije Avilske, točnije u ulici Dragutina Lermana, smještena je zgrada starog požeškog kina „Central“ koje je sa svojim radom prestalo 1999. Zgrada je izgrađena 1937. prema nacrtima Bogumila Fleissega, požeškoga graditelja i poduzetnika te prvotnog vlasnika kina „Central“. Danas je to Dvorana sv. Terezije Avilske, u vlasništvu Požeške biskupije.[36]

[35] Nedela, D., nav. dj., str. 37.
[36] Isto, str. 45.

2.3.7. Pravoslavna crkva

God. 1845. u Požegi je izgrađena prva pravoslavna crkva (Slika 19.), karakteristična po oslikanim prozorima koji su umjetničko djelo hrvatskih akademskih slikara Celestina Medovića i Ferde Bauera iz 1900. Današnji izgled poprimila je 1988. prema projektu Ivana Crnkovića.[37]

Slika 19. Pravoslavna crkva

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.3.8. Kapelica sv. Roka

Kapelica sv. Roka (Slika 20.) izgrađena je 1739., a naziv je dobila po istoimenom svecu čiji je kip stajao na mjestu gdje je ona sagrađena. Kapelica je posvećena 1796. Do 1746. oko kapelice je bilo smješteno groblje koje je do te godine bilo u uporabi.[38]

[37] Isto, str. 52.
[38] Na istome mjestu.

Slika 20. Kapelica sv. Roka

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12.veljače 2018.

2.4. TRGOVI

Trgovi se mogu smatrati središtem društvenog života grada. Stoga su njihove karakteristike važan pokazatelj razvoja i preferencija grada i njegovih građana. Organizacija trgova, prometovanje, ukrašavanje i sl. karakteristike su kojima se trgovi diče kao središta grada.

2.4.1. Trg sv. Trojstva

Trg sv. Trojstva (Slika 21.) smješten je u središtu povijesne jezgre grada, a ujedno predstavlja i središte grada. Karakterističan je po trokutastom obliku te je površinom veći od mnogih srednjovjekovnih trgova u Hrvatskoj. Današnji izgled dobiva u vrijeme baroka, po čemu je grad i prepoznatljiv. Najljepše kuće u gradu smještene su upravo na nejmu. Ono po čemu je trg karakterističan su barokne bolte koje krase podnožja većine zgrada na zapadnom dijelu glavnog trga.[39]

[39] Isto, str. 12.

Slika 21. Trg sv. Trojstva

Izvor: http://mapio.net/pic/p-5031280/, 12. veljače 2018.

2.4.2. Trg Matka Peića

Trg Matka Peića (Slika 22.) dobio je ime po znamenitom hrvatskom povjesničaru umjetnosti, slikaru i književniku rođenom u Požegi, Matku Peiću. Također, njemu u čast na istoimenom trgu podignuta je i bista. Nasuprot trga i biste nalazi se i spomenik Miroslavu Kraljeviću koji je podignut 1988. u spomen stote godišnjice njegova rođenja.[40]

Slika 22. Trg Matka Peića

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[40] Isto, str. 30.-31.

2.4.3. Trg sv. Terezije Avilske

Kada se spominju požeški trgovi nikako se ne smije izostaviti i trg sv. Terezije Avilske. On je sjedište nekoliko značajnih znamenitosti grada kao što su katedrala sv. Terezije Avilske, dvorana sv. Terezije Avilske (nekadašnje kino „Central“), spomenik fra Luki Ibrišimoviću i Gimnazija. Kroz povijest je mijenjao svoj izgled. Starijima, a i dijelu današnje generacije, u sjećanju je ostao kao trg pun zelenila. Današnji izgled trga znatno je drugačiji od onog prijašnjeg, zelenog. Zelenilo je zamijenjeno fontanama i nešto modernijim dizajnom.

2.5. SPOMENIČKA ARHITEKTURA

Spomenička arhitektura, a samim time i spomenici sami po sebi, pokazatelji su ponosa na znamenite osobe ili događaje koja su vezana uz određeni grad. Bilo da se radi o umjetnicima, akademicima, svećenstvu, političarima, vojnim osobama, građanstvu ili događajima koji su ostavili utjecaj na grad, spomenik je konačni pokazatelj važnosti i ponosa koji su ostavili za sobom svojem gradu i građanima.

2.5.1. Zavjetni spomenik presvetom Trojstvu – Kužni pil

God. 1739. Požegu je zadesila nesreća u obliku bolesti, kuge. Kuga je za sobom odnijela 798 života. U spomen na nesretni događaj, 1749. Požežani podižu zavjetni spomenik protiv kuge – Kužni pil (Slika 24.). Spomenik je izgradio Gabrijel Granicije, a materijal koji je koristio bio je vezivni pijesak, 2000 jaja i 300 forinti. Kužni pil središnje je zdanje na trgu sv. Trojstva, a na vrhu se nalazi kip Svetoga Trojstva i poruka na kojoj piše da je spomenik podignuo grad Požega.[41]

[41] Isto, str. 14.

Slika 23. Zavjetni spomenik presvetom Trojstvu - Kužni pil

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

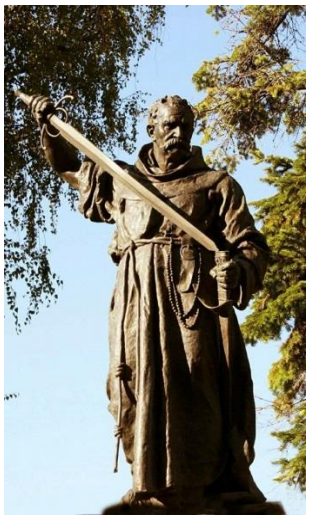
2.5.2. Spomenik fra Luki Ibrišimoviću

Fra Luka Ibrišimović rodio se oko 1620. Osnovno školovanje završio je u veličkom samostanu u kojemu su franjevci imali sjemenište za svećenike i školu za mladež. Kao gotov svećenik najprije je djelovao u Velikoj kao propovjednik, a kasnije i gvardijan u veličkom samostanu. Dana 22. ožujka 1675. proglašen je vikarom za područje Slavonije. Ovu dužnost obnašao je dvadeset godina, sve do svoje smrti. God. 1861. preselio se u Požegu. Svoje djelovanje usmjerio je na rad u prosvjeti i unapređenje kršćanstva u turskoj Slavoniji.[42]

Fra Luka Ibrišimović „Sokol“ ima veliki značaj za Požegu. Naime, on je osloboditelj grada od Turaka. God. 1688. s Požežanima je vodio odlučujuću bitku protiv Turaka koja je završila pobjedom, a ona se slavi 12.ožujka kao Dan grada i sjećanje na slogu i uspješnost Požežana u oslobođenju. Njemu u čast podignut je spomenik nasuprot katedrale sv. Terezije na istoimenom trgu.

Spomenik (Slika 25.) je izradio mađarski kipar Gjuro Kiss. God. 1893. spomenik je postavljen neposredno ispred portala katedrale, a na današnje mjesto premješten je nakon Drugog svjetskog rata. [43]

[42] Kempf, J., nav. dj., str. 150.-151.
[43] Nedela, D., nav. dj., str., str. 38.

Slika 24. Spomenik fra Luki Ibrišimoviću „Sokolu“

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 4.

2.5.3. Spomenik 123. brigadi

God. 2002., pod vodstvom grada Požege i Požeško-slavonske županije, podignut je spomenik 123. brigadi (Slika 23.), u spomen hrvatskim braniteljima koji su se borili u Domovinskom ratu te oslobodili Požešku kotlinu zimi 1991./1992. Spomenik je djelo arhitektice Ane Nade Krpelnik.[44]

Slika 25. Spomenik 123. brigadi

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[44] Isto str. 39.

2.6. PARKOVNA ARHITEKTURA

Parkovi i šetnice dio su grada uz koji se vežu opuštajuće i rekreacijske aktivnosti. Zelenilo i priroda vrlo su dobar faktor u procesu opuštanja i razbibrige.

Požegu krasi nekoliko parkova i šetnica koje su dobro poznate svim generacijama.

2.6.1. Šetališna zona

Šetališna zona središte je grada i sjecište Lermanove, Cehovske, Florijanove i Mesničke ulice koje predstavljaju okosnicu požeškog javnog života. U njoj su smještene rodna kuća Dragutina Lermana, hrvatskog istraživača i putopisca rođenog u Požegi. Osim spomenute kuće tu je smještena i spomenuta zgrada Pravosuđa.

Sedamdesetih godina 20. st., povodom 750. godišnjice grada, izrađen je urbanistički projekt rekonstrukcije povijesne jezgre koji nije narušio vizuru grada prepoznatljivu po arhitektonskim djelima.[45]

2.6.2. Park pod gradom i šetalište Stari grad

Središnji gradski park smješten je u ulici Pod gradom koja je dobila ime po Starom gradu, požeškom šetalištu. Park i šetalište (Slika 26.) bogati su zelenilom i mjesto su okupljanja svih Požežana. Park se proteže do podnožja Starog grada, brijega na kojemu je bila smještena stara požeška utvrda.

Današnji oblik park i šetalište poprimili su 1877. kada su uređeni prema nacrtima Vilima Justa. Godinama je šetalište nosilo Strossmayerovo ime, ali ga svi stanovnici nazivaju Stari grad ili Grad. Karakteristike današnjeg parka i šetališta su dječje igralište i prostran pogled na ljepote Požege i Zlatne doline. [46]

[45] Isto, str. 45.
[46] Isto, str. 33.

Slika 26. Park pod gradom i šetalište Stari grad

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.6.3. Kalvarija

Kalvarija je mali požeški brežuljak na kojemu se održavaju crkvene svečanosti. Današnji izgled Kalvarije potječe iz 1885. kada su stari drveni križevi zamijenjeni kamenima. Prvotne križeve postavili su franjevci 1724.[47]

2.6.4. Sokolovac

Sokolovac je mjesto koje je stanovnicima Požege i Požeštine vrlo dobro poznato i ima veliko značenje. Naime, Sokolovac je uzvisina koja je dobila ime po fra Luki Ibrišimoviću „Sokolu“, oslobodi telju Požege od Turaka. U spomen na ovaj važan događaj na brdu je postavljeno „Lukino zvono“.

Na Sokolovcu je smješteno nekoliko povijesnih i sakralnih objekata koji svjedoče o povijesnim događanjima Požege. Jedan od njih je poklonica sv. Ane koja je obnovljena 1999. pod vodstvom Matice hrvatske. God. 1993. na Sokolovcu je podignut Domovinski križ (Slika 27.), na čijemu su mjestu u 19. st. franjevci podignuli onaj drveni. Uz navedene objekte važno je spomenuti i kapelicu sv. Vida koja je 1884. poprimila današnji izgled, a prvi zapisi o njezinom postojanju zabilježeni su 1707.

[47] Isto, str. 53.

Osim navedenoga, Sokolovac krase brojni vinogradi i šetačke staze kojima Požežani rado prolaze. Sokolovac nudi još jedan poseban doživljaj, a to je pogled na cijelu Požešku kotlinu.[48]

Slika 27. Križ na Sokolovcu

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.6.5. Park uz Orljavu

Park uz Orljavu mjesto je koje Požežani koriste za rekreaciju i druženja. Nedavno je postalo dom skulpture Nikole Tesle. Nasuprot parka smještena je požeška tvornica čokolade Zvečevo.[49]

2.6.6. Šetalište Tekija

Staro požeško šetalište Tekija nalazi se nasuprot brda Sokolovca. Ovo šetalište poznato je po starom izvoru hladne pitke brdske vode (Slika 28.). Za izvor veže se i legenda koja kaže da osoba koja se napije vode s Tekije nikada neće otići iz Požege, a zasigurno je neće zaboraviti.[50]

[48] Isto, str. 53.-54.
[49] Isto, str. 55.
[50] Isto, str. 54.

Slika 28. Izvor na Tekiji

Izvor: TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

2.7. RODNE KUĆE ZNAMENITIH POŽEŽANA

Ovo poglavlje bazirat će se na kratkom osvrtu o nekoliko rodnih kuća znamenitih Požežana koje su i danas u funkciji i koje nisu pale u zaborav protekom vremena.

2.7.1. Rodna kuća Dobriše Cesarića

Na križanju ulica Antuna Kanižlića i pape Ivana Pavla II. smještena je rodna kuća Dobriše Cesarića, jednog od najvećih hrvatskih pjesnika. God. 1990. postavljena je spomen-ploča na kojoj su uklesani stihovi Cesarićeve pjesme „Slap“.

Ova kuća je poznata i vrijedan je dio baštine zbog kipa sv. Ivana Nepomuka koji je smješten na pročelju. Barokni kip izrađen je od kamena i koloriran. Kip su nekoliko puta premještali. Izvorno je postavljen na stupu ispod gradske Tvrđe. U 18. st. Petar Javorski na tome mjestu gradi kuću te kip smješta na njezino pročelje. God. 1925. kip je predan Muzeju u kojemu se čuvao sve do 2010. Te godine, 16. svibnja, na blagdan sv. Ivana Nepomuka, kip se vraća na nišu kuće gdje je prvotno bio smješten.[51]

[51] Isto, str. 26.

2.7.2. Kuća Franje Cirakija

Rodna kuća požeškog pjesnika i gradonačelnika Franje Cirakija još jedan je dokaz bogate graditeljske kulturne baštine. Prizemnica je izgrađena krajem 19. st. i na njezinom je pročelju smještena spomen-ploča iz 1926.[52]

2.7.3. Kuća Kraljevića

Današnju kuću Kraljevića (Slika 29.), nekadašnju ubožnica, kupio je Miroslav Kraljević. God. 1862. osniva tiskaru, nakon osječke, najstariju u Slavoniji. U požeškoj tiskari tiskan je prvi požeški roman „Požeški đak“, uz kojega su se tiskale i druge važne publikacije.

Kuća je karakteristična po tome što je izgrađena opekom, kamenom i prijesnom ciglom, a smještena je tako da prati liniju ulice. Na pročelju kuće smještena je spomen-ploča književniku Miroslavu Kraljeviću.[53]

Slika 29. Kuća Kraljevića

Izvor:TZ grada Požege - https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#, 12. veljače 2018.

[52] Isto, str. 29.
[53] Na istome mjestu.

2.7.4. Ulica Vučjak i Jagodnjak

U ovim ulicama nalaze se vrijedni povijesni objekti. Ulica Vučjak dobila je ime po potoku Vučjak koji teče ovim klancem. Ona je također mjesto gdje se nalazi kapelica sv. Filipa i Jakoba, uz koju je i prva zgrada gradske bolnice, izgrađena 1835. Tadašnja zgrada bolnice danas je stambeni objekt.

Nedaleko je smještena rodna kuća Janka Jurkovića, požeškog književnika i prvog akademika. Na zgradi se nalazi spomen-ploča koja je podignuta 1911. Iste godine postavljene su ploče s likovima Vjekoslava Babukića i Josipa Eugena Tomića, djela slikara Miroslava Kraljevića.[54]

[54] Isto, str. 55.

3. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Požega je također bogata i nematerijalnom kulturnom baštinom. Nematerijalni dio predstavlja običaje i način života Požege i Požežana kroz povijest.

Svakako treba istaknuti Grgurevo koje Požežani slave kao dan oslobođenja grada od Turaka. Ova manifestacija obradit će se u idućem poglavlju. Uz navedeno, predstavit će se udruge i festivali po kojima je Požega prepoznatljiva i koji krase bogatu kulturnu baštinu grada.

Od 19. st. Požegu krasi naziv „Slavonska Atena“, zbog osnivanja brojnih kulturnih društava, a neka od njih i danas djeluju, kao što su knjižnica, pjevačko društvo, vatrogasno društvo i slično.

„U ovom gradu su se rodili, živjeli i radili mnogi poznati kulturni i javni djelatnici: pjesnik baroka Antun Kanižlić, prvi gramatik Ilirac Vjekoslav Babukić, pisac prvog hrvatskog romantičarskog romana Miroslav Kraljević, stariji, književnici Josip Eugen Tomić, Janko Jurković, pjesnik Franjo Ciraki, istraživač Afrike Dragutin Lerman i dr. Ovdje je živio i stvarao Miroslav Kraljević mlađi, jedan od najpoznatijih hrvatskih slikara.“[55]

3.1. TRADICIJSKA BAŠTINA

Tradicijska baština sagledat će se kroz tradicijski govor, tekstilnu tradiciju, narodne nošnje, običaje, glazbu, ples i pjesmu. Ovi segmenti karakteristični su za Slavoniju i Požegu, a i danas se njeguju.

3.1.1. Tradicijski govor

Najstariji govor u naseljima Požeške kotline je ikavica staroštokavske akcentuacije koja se podosta potiskivala zbog migracija još od provale Turaka, a traje i danas. Najbolje je očuvana u naseljima u sjevernom dijelu Kotline, uz obronke Papuka i Krndije. U selima smještenima u

[55] *TZ grada Požege - O gradu*, https://www.pozega-tz.hr/o-gradu, 30. siječnja 2018.

jugoistočnom dijelu kotline govori se ikavica-jekavica stare akcentuacije, a u južnom dijelu govori se ikavice novoštokavske akcentuacije. U današnje vrijeme ikavica ustupa mjesto (i)jekavici pod utjecajem obližnjih jekavskih i ijekavskih govora, a s druge strane književnog jezika koji se uči u školama i rasprostranjen je putem tiska, radija i televizije. Stari jezik se još može čuti među starijom populacijom u selima.

Može se zaključiti da Požeška kotlina po svojoj materijalnoj, društvenoj i duhovnoj kulturni ne odudara od panonskog areala. Specifičnosti i raznolikost kulturnih utjecaja zaslužni su po geografskom smještaju i brojnim migracijama stanovništva kroz povijest.[56]

3.1.2. Tekstilna tradicija

Obrada tekstila bila je vrlo razvijena u prošlosti požeškog kraja. Briga o izradi odjeće i tekstilnih predmeta za kućanstvo odvijala se u zadružnim obiteljima, a ovaj posao bio je namijenjen ženama. Tehnika se prenosila s naraštaja na naraštaj te su djevojčice od rane dobi učile ovaj zanat.

Od materijala se najviše koristio lan, pamuk i vuna, a ponekad konoplja i svila. Zastupljene su bile razne tehnike tkanja, a neke od najčešćih su:

- rocanac – nabrano tkanje
- usnivano – tkanje s uzorkom različitih debljina žica
- ulagano – pretkivano tkanje s uzorkom
- ćilimačko – tkanje na kocke
- jaglučanac – crveno s bijelim kockama ili crtama
- tkanje na jednu žicu.

U periodu prijelaza s 19. na 20. st. žene su za tkanje koristile pamučne niti ili mješavinu pređe lana i pamuka. Žuti ili bijeli pamuk te sukanca koristili su se za tkanje stolnjaka, ponjava, ručnika i svakodnevne odjeće. Iglenac i tripljik koristili su se za tkanje usnova i rocanaca. Rocanac je karakterističan način tkanja za požeški kraj, koji je bio specifičan po naborima uzduž pruga. Korišten je za izradu rukava oplećka i muških košulja. Natak, obojeni pamuk najčešće crvene, crne i plave boje koristio se za pretkivanje stolnjaka i ručnika, za

[56] Potrebica, F., nav. dj., str. 289.-290.

tkanje zatki na krilima i crvenih rupčića i fertuna od jaglučanaca. Vuna se koristila za tkanje obojke, tkanice, odnosno pojasa koji je najčešće bio crvene boje, sukna za gunjce, zimske marame, pokrivače za krevete i slično.[57]

Peškiri (ručnici) još su jedan primjer bogatstva tradicionalnog tkanja i veza u požeškom kraju. Koristili su se svakodnevno i jednostavno su se ukrašavali uzdužnim tkanjem ili debljim prugama u crvenoj ili tamnoplavoj boji, a na krajevima imaju izvezenu kukičanu čipku.

Oni koji su se koristili za svečane prilike (Slika 30.) kao što su bile svadbe, uskrsni i drugi običaji, ukrašavani su bogatom ornamentikom. Često su bili crvene boje, plošnog veza, vunenih biljnih ili geometrijskih motiva i resa.[58]

Slika 30. Svečani peškir

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 299.

3.1.3. Narodna nošnja

Paurska nošnja tradicionalna je požeška narodna nošnja. Naziv je dobila po paurima, stanovnicima Slavonije koji su bili pod civilnom upravom. Na taj način se razlikovala od graničarske nošnje, odnosno nošnje koju su nosili graničari, stanovnici dijela Slavonije koji je

[57] Igić, Lj. (1988.), *Narodna nošnja Požeške kotline,* Kulturno povijesni sabor Hrvatske, Zagreb, str. 8.-14.
[58] Potrebica, F., nav. dj., str. 299.

bio u Vojnoj granici. Paurska nošnja se nosila u nizinskim i brdskim selima. Karakteristična je bila po domaćim, debelim borama i uzorkovanom tkanju bijele i plave boje. Plava boja bila je tradicijska boja svečane nošnje. Starije generacije nosile su nešto tamnije tonove, a mlađe svjetlije. Ni tradicijska nošnja nije uspjela izbjeći promjene, pogotovo one u modi, ali je u posljednjih 100 godina zadržala svoj prepoznatljiv stil. Do kraja Drugog svjetskog rata nošnja je bila svakodnevni odjevni predmet, a po završetku rata i dan-danas oblači se prilikom svečanosti.

Najstarija vrsta narodne nošnje u požeškom kraju pripada tipu cjelovita ruha. Ona se sastoji od oplećka i krila ili skuta, prišivenih jedno uz drugo, a nazivala se rubina. Nošnja se nosila, tj. trajala je dok se osnovno ruho nije promijenilo. Oplećak i krila bila su od domaćeg tkanja, dok su se rupci, ride i zaprege zamjenjivale industrijskim tkaninama. Dolaskom novih generacija stvarale su se i nove suvrste požeške nošnje. Razlog tome bilo je poboljšanje ekonomskog stanja, tržišne ponude pamuka i industrijske robe.

Postojala je razlika između svečane i svakodnevne nošnje. Ona svakodnevna se nosila radnim danom i tkana je od debljeg domaćeg platna bez ukrasa ili je to bila iznošena svečanija odjeća. Ona svečana nošnja se izrađivala od tanje lanene preše i pamuka.[59]

3.1.3.1. Ženska narodna nošnja

Ženska narodna nošnja (Slika 31.) vrlo je bogata, a sastoji se od oplećka, krila ili skuta, zaprega (vunena pregača) ili fertuna (svilena pregača), tkanica, marame oko vrata (rubac ili svilenka), poculica s maramom, čarapa i opanaka.

Oplećak je ženska gornja košulja dugih i širokih rukava, nabrana oko vrata. U svečanim prigodama oplećak je bogato ukrašen na rukavima ili prsima. Rukavi su tkani racancem, a ukrašavani su ručnim vezom zvanim priplit i rasplit. Na nekim nošnjama moguće je vidjeti i geometrijske motive vezene crvenim koncem ili šilingom. Nešto rjeđa praksa ukrašavanja je bila ona raznobojnim perlicama, odnosno đerdanima, geometrijskih, biljnih, zoomorfnih oblika. Ovaj način ukrašavanja primjenjivao se na najsvečanijim oplećcima. Oplećak se na

[59] Isto, str. 293.-294.

prsima ukrašavao priplitom i čipkom na iglu, a od ukrasa najčešći su bili geometrijski ornamenti. [60]

Krila ili skuta donji je dio ženske odjeće, donja suknja. Do početka 20. st. skuta je bila široko nabrana, a pred Drugi svjetski rat sitno nabrana, gotovo plisirana. One svakodnevne bile su rušne (jednostavne), bez ukrasa i tkane su od lana. One svečane, gizdave, namijenjene svečanim prigodama bile su bijele ili sa zatkama. Prednja strana krila ili skute bila je bijela i bez ukrasa, a na dnu bi znala biti nadodana čipka. Stražnja strana bila jednobojna, plava ili bijela, tkana racancem i ukrašena ulaganjem geometrijskih motiva opšivenih crvenim koncem, šlingerajem, prišivanjem krpa. Kada je skuta sa zatkom, onda je stražnja strana bila dvobojna. U ovom slučaju gornji dio bio je bijel, a donji u boji prišivene zatke (zelen, crven, crn ili plav). Zatka se ukrašavala utkanim prugama ili raznim vezenim ornamentima od svilenog konca ili vune. Ukrasi su najčešće bili cvjetnog uzorka. Zatka je zapravo široka bordura crvene ili crne boje, gusto tkana od pamučnog konca.[61]

Zaprega ili vunena pregača tkana je od domaće vune, pravokutnog oblika s tri strane ukrašene resama. Podloga zaprege je crne boje, a ispunjena je raznobojnim horizontalnim prugama – prudama u bojama (bijela, ljubičasta, zelena, plava, narančasta, žuta, crvena). Svečane zaprege ukrašavane su živim bojama te su se ispunjavale s prudama po cijeloj površini. Takve su ponekad ukrašavane žutim skerletom ili pretkivane srmom, ponekad su izrezivane u donjem dijelu ponekom grančicom.[62]

Fertun (svilena pregača) krajem 19. i početkom 20. st. zamjenjuje zapregu. Izrađen je od crne, smeđe, crvene ili zelene svile s cvjetnim uzorkom. Uz njega se preko ramena stavljala svilenka (svilena marama) koja je bila iste boje kao i fertun.[63]

Gunjce su vunene marame, kudmene (kožuhe obložene krznom) koje su žene nosile zimi u funkciji kaputa. Od prve polovice 20. st. mlađe žene su počele nositi plišane kaputiće.[64]

[60] Isto, str. 294.
[61] Isto, str. 295.
[62] Isto, str. 295.-296.
[63] Isto, str. 296.
[64] Isto, str. 297.

Slika 31. Snaša i djevojke, Novo selo, 1910.

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 295.

3.1.3.2. Oglavlja, frizure i nakit

Žene su također nosile jednu vrstu pokrivala za glavu, a to su bile poculice. Poculice su trokutaste kapice koje su nosile udane žene s maramom, podvezom ili podvezačom. Mlade žene su u najsvečanijim prigodama preko poculica nosile prebačen priplet bajoder ili tinogled (velika četvrtasta koprena od tila presložena u trokut). Starije su žene, pak, preko poculica stavljale rubac, ridu ili maramu zavijaču. Svakidašnje poculice su bile izrađene od crvena karirana tkanja, jaglučanca, dok su svečanije bile izrađene od kupovne tkanine gusto izvezene i krpane križićima i đerdanima. Poculice su bile crne, crvene i zelene boje s raznobojnim ukrasima. Uglavnom su bile izvezene vunom, a one svečane od pliša s ukrasom od vune i staklenih perlica.

Rubac je domaće bijelo tkanje četvrtastog oblika koje su žene stavljale na poculicu ili vrat. Rubac je imao nekoliko varijanti, a to su usnivan, ulagan, rocani i šlingani. Rubac je zamijenjen kupovnom tkaninom, svilenom maramom. Svilene marame za vrat nazivale su se svilenke, šafolke resulje, tibetkinje.

Prepoznatljiva frizura mladih slavonskih djevojaka je glatko počešljana kosa podijeljena po sredini glave s upletenim perčinom (niz sitno ispletenih pletenica, 6-8) koje su međusobno bile povezane i podizale se od zatiljka do tjemena.

Djevojke i mlade žene kitile su se oko vrata trakom od crnog samta na kojoj su prišiveni dukati ili medaljice. Osim toga su nosile i đerdane, staklene bojane perle koje su padale preko prsa ili su bile spletene kao čipka. Također su se kitile grančicama svježeg ili umjetnog cvijeća. Ispod povezače kitile su čelo rocama (čipkaste upletene strune od konjskog repa), a kovrče su stavljale za uho. Na rukama su nosile narukvice od crne ili crvene vune s upletenim bijelim perlicama.

Treba napomenuti kako ukrasi i nakit nisu imali samo estetsku svrhu, već se putem njih izražavao i društveni položaj žena. Što je žena bila kićenija dukatima, to je značilo da dolazi iz imućnije obitelji, a to je bilo važno za njezinu udaju. Osim iskazivanja društvenog položaja, nakit je imao i simboličnu ulogu. Tako je oko na paunovom peru štitilo od uroka onoga koji ga nosi. Isto značenje imalo je i patkovo perje na oglavlju djevojke, a uz njih i mnogi drugi talismanski predmeti čije je značenje danas nepoznato.

Stariji ornamenti na požeškom tekstilu bili su geometrijski, a kasnije se javljaju biljni i životinjski.

Može se zaključiti da je izgled požeške nošnje bio podložan mnogobrojnim promjenama kroz koje je Požega prošla kroz stoljeća. Frizure su slične, gotovo identične onima rimskih carica iz 3. st., rukavi ženskih oplećaka barokno su široki, a orijentalni utjecaj vidi se u nazivima tkanja.[65]

3.1.3.3. Muška narodna nošnja

Muška narodna nošnja (Slika 32.) sastoji se od košulje, gaća, tkanice, prsluka, crvene svilene marame svezane oko vrata, šešira ili kape, čarapa, obojka i opanaka, a kasnije i cipela.

Gaće (hlače) i košulje u svečanijim oblicima imali su šire nogavice i rukave sa ukrasima raznovrsnog ručnog rada. Nogavice su bile ukrašavane u donjem dijelu utkanim ili vezenim ukrasima geometrijskih ili biljnih motiva. Pletene svečane košulje vezom, raspletom i pripletom su se ukrašavale na rukavima i prsima te su se kopčale na crnu dugmad.

[65] Isto, str. 296.-299.

Prsluk se bio izrađivao od crnog baršuna. Radno ruvo (ruho) opasivali su tkanicom (pojas izatkan od raznobojne vune). Preko ramena su nosili kožnu torbu, a za svečane prigode kožnu torbu s papcima.

Zimi su nosili dvogaće uskih nogavica koje su bile šivane od debelog platna. Preko košulje su nosili pršnjak (kožuh) ili mali kudmen (prsluk), veliki kudmen (kaput s drugim rukavima tamne boje ukrašen aplikacijama sukna u crvenoj i plavoj boji).

Nakon Prvog svjetskog rata postupno se napušta tradicijski način odijevanja kod muškaraca, dok su žene svoju nošnju zadržale sve do Drugog svjetskog rata.[66]

Slika 32. Muška narodna nošnja

Izvor: Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega, str. 297.

3.1.4. Tradicijski običaji

Tradicijski običaji vezani su uz obitelji koje su se znale nazivati i družinama. Družine su predstavljale oblik društvenog života u požeškom kraju. Putem njih se oblikovao i organizirao život pa je u velikim obiteljima živjelo i po nekoliko generacija koje su rodbinski povezane. Posao se ravnopravno dijelio među članovima obitelji, a glavnu riječ imao je starješina obitelji koji ujedno uživao i poštovanje ostalih članova.

[66] Isto, str. 297.-298.

Radni običaji obitelji bili su vezani uz poljoprivredne i stočarske poslove na selu, kao što su sjetva, kosidba, berba grožđa, komušanje kukuruza, čijanje perja, svinjokolja i slično. Svaki posao se završavao zajedničkim veseljem.

Žetveni običaji bili su obiteljske svetkovine. Susjedi su se međusobno udruživali i zajednički obavljali poslove vezane uz žetvu. Zadnji dan djevojke i žene su uz pjesmu plele žitni vinac koji bi najvičnija osoba nosila kući. Taj vinac se vješao o klin u sobi, a tijekom iduće žetve zrnje s vijenca se miješalo sa sjemenom uz vjerovanje da će idući urod biti još bogatiji.

Kolinjski običaji također su tradicionalni u Slavoniji i Požeštini. Na kraju dana organizirala bi se bogata večera kod domaćina. Ražnjari su tipična pojava prilikom ovakvih događaja. Naime, oni koji nisu bili pozvani na kolinje provlačili bi kroz prozor ražanj (rašljasta grana s nabodenom jabukom na vrhu i zataknutom porukom šaljivog sadržaja na račun domaćina). Običaj je bio da se anonimnom ražnjaru od svega mesa dade pomalo i da ga se vrati natrag.

Godišnji običaji vezali su se uz katoličke blagdane i svece. Božićni običaji najbogatiji su običaji u zimskom ciklusu. Započinjali su na sv. Andriju (30. studenoga) i završavali su na Sveta tri kralja (6. siječnja). Običaj je bio pečenje kruha na Badnjak koji je bio ukrašavan simbolima od tijesta (križ u sredini, plug, srp, zvijezde, klas ili mjesec). Predvečer bi se u kuću unosila slama koja bi se prostrla po podu uz izvikivanje želja za plodnost stoke i peradi. Tijekom večere bi na stolu gorjela svijeća Presvetog Trojstva koja bi se kasnije gasila u žitu i tim postupkom bi se prognozirala sljedeća godina.

Uskrsni običaji započinjali su korizmom. Korizmene aktivnosti vezale su se uz molitvu, post, odricanje i prekid svih zabava. Na Cvitnicu su se posvećivale grančice od proljetnog cvijeća koje su služile kao zaštita od lošeg vremena. Tradicijsko svetkovanje Uskrsa odvijalo se u šarenilu šaranih jaja, ukrasnih peciva i pogača, posvećene košare s blagdanskim jelima koja je bila obložena šarenim peškirima. Uskrsna zabava i gozba predstavljala je kraj korizme i odricanja.

Blagdan Spasova bio je pastirski dan i održao se sve do Drugog svjetskog rata. Označavao je čašćenje pastira specifičnim jelima kao što su slanina, jaja, sir i kolači. Pastiri su imali sastanak na pašnjaku i svečano vraćanje u selo popraćeno pjesmom i plesom. Stoku su kitili vijencima od zelenila i cvijeća. Ovaj običaj bio je najkarakterističniji za Vetovo.

Poklade ili čoraci karakteristični je naziv za razdoblje maskiranja, neumjerenosti u jelu i piću, ismijavanja, zabave, pjesme i plesa na području Požeštine. Ovaj običaj održavao se u periodu između božićnog i uskrsnog ciklusa. Prepoznatljive maske bile su one u obliku svatova, sprovoda, babe i dide, nakaradno oblačenje, zamjenjivanje odjeće i slično.

Životni običaji vezani su uz važne događaje u životu. To su rođenja, vjenčanja i smrt. Dolazak prinove u obitelj popraćen je običajem babinja kada se rodbina okupljala u kući roditelja, a dijete se simbolično darivalo. Prilikom svadbenih događanja okupljala se rodbina udavače i ženika, kao i ostatak sela. Jedan od posebnih svadbenih običaja su vinci. Vinci su obilježavali okupljanje djevojaka iz sela u mladenkinoj kući uoči svadbe. Na taj način se mladenka opraštala od svojih druga i djevojačkog života.[67]

3.1.5. Tradicijski ples, glazba i pjesma

Tradicijski običaji, osim onih u vrijeme korizme i adventa, popraćeni su pjesmom, plesom i glazbom. U prijelazu s 19. na 20. st. kirvaji su bili središta seoskih svečanosti prilikom kojih se domaće stanovništvo, njihovi rođaci i prijatelji, hodočasnici i ostali okupljaju na blagdan seoskih ili župnih svetaca zaštitnika.[68] Ljeti su se slavlja odvijala u sredini sela, kod križa, na raskrižju putova ili u nečijem dvorištu, a zimi u kućama koje su imale velike sobe. Tradicionalni ples je kolo koje ima više svojih inačica (drmeš, sitno kolo, krivo kolo, tape, povraćanac poskakanac i sl.). Iako su mladi uglavnom plesali, nije bilo neobično vidjeti starije kako su se „ufatili u kolo i zaigrali“. Kola su imala i društvenu ulogu, a ona je bila iznošenje aktualnih seoskih događanja. Hodočašća, koja su bila karakteristična za vrijeme crkvenih blagdana, završavala su odlaskom hodočasnika nakon sv. mise u Grabrik, gdje bi se zabavljali uz svirku duda i igranjem kola. Kola su uvijek bila popraćena pjesmom. Postoje dvije vrste kola s pjevanjem, a to su kola bez instrumentalne pratnje (kriva kola i povraćanac) i kola uz instrumentalnu pratnju.

Do sredine 20. st. tradicionalni instrument bile su gajde koje su polako zamijenjene tamburaškim sastavima. Dojnuše su najstarije glazbalo na Požeštini te su uz razna svirala od vrbe, lijeske, bazge bila svakodnevni pratitelj pastira. Međutim, od glazbala se najduže

[67] Potrebica, F., nav. dj., str. 302.-307.
[68] *Hrvatski leksikon*, http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50729, 18. ožujka 2018.

održala tambura samica. Samica je u požeške krajeve došla iz Bosne za vrijeme turske vladavine. Tijekom vremena ovo glazbalo se usavršavalo te je tako krajem 19. st. poprimilo oblik bisernice, brača, bugarije i berde.

Pjesme, odnosno napjevi slavonskih narodnih pjesama tiskani su 1847. u Beču. Zabilježeno je oko 25 napjeva požeškog kraja. U drugoj polovici 20. st. zabilježeno je više od 200 narodnih pjesama. Tradicijske pjesme vezale su se uz svakidašnje životne običaje. Najraširenije su bile one kratke, od dva stiha u desetercu. Pjesme su bile obredno-običajnog karaktera (svadbe, kolede, poklade) koje su se pjevale u kolu, uz tkanje, komušanje kukuruza, žetve i slično. Na Požeštini su prevladavala višeglasna pjevanja, dvoglasna najčešće. Pjevalo se u skupini dok je jedna osoba vodila (počimalja), a ostali su je pratili.[69]

3.2. MANIFESTACIJE

Preko manifestacija njeguju se stari i tradicijski običaji. To je jedan od načina da se ne dopušta da tradicija padnu u zaborav, a u isto vrijeme ih se prezentira široj javnosti. Ovim putem predstavit će se najreprezentativnije manifestacije grada Požege.

3.2.1. Festival jednominutnog filma

Festival jednominutnog filma u Požegi ima tradiciju dužu od 20 godina. Ovaj festival svake godine okuplja ljubitelje i pobornike stvaralaštva i filmske umjetnosti te dokazuje kako je Požega prihvatila i odlučila razvijati ovu vrstu umjetnosti. Revija jednominutnog filma održava se svake godine u svibnju i kao takva je najstarija međunarodna filmska manifestacija utemeljena u Hrvatskoj.[70]

[69] Potrebica, F., nav. dj., str. 307.-309.
[70] Nedela, D., nav. dj., str. 61.

3.2.2. Kulenijada

Požega se može pohvaliti činjenicom da je općepoznati suhomesnati proizvod, kulen, autohtoni i zaštićeni proizvod. Požeška Kulenijada najstarija je manifestacija koja promiče ovaj slavonski specijalitet. U sklopu nje svake godine se okupljaju najbolji proizvođači kulena s područja Slavonije i Baranje. Uz degustaciju slavonskog kulena, sireva i vina te bogat kulturno umjetnički program, moguće je osjetiti i upoznati pravi slavonski ugođaj i običaje.[71]

3.2.3. Ivanjski krijes – Ivanjski običaji

Ovaj običaj provodio se vrlo živo sredinom 19. st. na dan sv. Ivana Krstitelja, 24. lipnja, a početkom 20. st. počeo je nestajati. Uoči Ivanja, tradicijski se palila vatra od smrekovih grana, oko koje se okupljalo cijelo selo, pleli su se vijenci od cvijeća i paprati za kićenje djevojačkih glava, mlađi naraštaji su plesali i pjevali prigodne pjesme, preskakala se vatra. Ovaj običaj bio je karakterističan za grad Požegu i sva okolna sela.[72]

Danas se prepoznaje pod nazivom Ivanjski krijes i obilježava se na prvi dan ljeta.[73]

3.2.4. Aureafest

Aureafest se može okarakterizirati kao glavno događanje i najveći festival u Požegi. Festival se održava prvog tjedna u rujnu. Aureafest je karakterističan po vrlo bogatom programu raspoređenomu u tjedan dana. Ovaj festival uistinu objedinjuje sve ono što Slavonija jest i može ponuditi. Na dvjema glavnim lokacijama, trgu sv. Trojstva i u šetališnoj zoni, održava se festivalski program: Festival običaja, Festival mode i nakita, Festival koreografiranog folklora, Festival vina i gastronomije, Festival popularne glazbe, Festival Zlatne žice Slavonije.[74]

[71] Isto, str. 61.
[72] Potrebica, F., nav. dj., str. 306.
[73] Nedela, D., nav. dj., str. 62.
[74] Isto, str. 63., 65.

Festival je tijekom godina mijenjao svoj naziv i oblik. Većina građana, što starijih i mlađih generacija, sjećat će ga se pod nazivom Zlatne žice Slavonije.

3.2.5. Fišijada

Fišijada je poznata požeška manifestacija koja se održava prvoga tjedna u rujnu. Naziv je dobila po tradicionalnom slavonskom specijalitetu, ribljem paprikašu. „Fiš-majstori“ ovaj specijalitet pripremaju u parku pokraj Orljave i posjetiteljima omogućuju uživanje u domaćim ribljim specijalitetima. Uz gastronomsku ponudu za posjetitelje je pripremljen i cjelodnevni zabavni program.[75]

3.3. KULTURNA DRUŠTVA

Kulturna društva jedna su od nositelja i predstavnika kulturne baštine. Ovim putem predstavit će se dva kulturna društva koja su vezana uz glazbu i vojnu tradiciju. Također su vezani uz Grgurevo, značajan događaj za Požegu i Požežane.

3.3.1. Gradska glazba i Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“

Povijesna postrojba Trenkovi panduri (Slika 33.) osnovana je od strane baruna Franje Trenka 1741. Spomenuta postrojba postala je dio hrvatske vojne povijesti. Barun Trenk je uveo u sustav postrojbe i vojni orkestar, a on djeluje još i danas pod nazivom Gradska glazba i Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“. Glazba nastavlja tradiciju prvog vojnog orkestra u Europi i tako bilježi tradiciju 273 godine od osnivanja prve vojne glazbe Europe i 133 godine djelovanja u svojstvu gradske glazbe. Iz Trenkove pandurske regimente osnovana je poznata 53. Domobranska pukovnija, postrojba s najdužim trajanjem u hrvatskoj vojnoj povijesti.

Dana 28. siječnja 1881. osnovana je Gradska glazba u Požegi. Utemeljio ju je Vilim Just, mjernik iz Frankfurta na Odri i po osnivanju broji 25 članova.

[75] Isto, str. 66.

God. 1978. Glazba se izdvaja iz sustava Dobrovoljnog vatrogasnog društva i započinje svoje djelovanje pod nazivom Gradska glazba „Trenkovi panduri“. U današnje vrijeme broji oko 40-ak aktivnih članova. Dirigent Glazbe i podmlatka je Mirko Ćaćić, od 1993.

Orkestar je sudjelovao na brojnim nastupima širom zemlje te u inozemstvu, gdje Glazba nastupa gotovo svake godine. Redovito nastupa na smotrama puhačkih orkestara Slavonije i Baranje, a više puta je nastupala na državnim smotrama sa zapaženim uspjehom.

U okviru Glazbe neprekidno djeluje škola podmlatka iz koje dio polaznika, nakon osnovnog tečaja, nastavlja pohađati glazbenu školu s kojom uspješno surađuje. Razina kvalitete nastupa orkestra je u stalnom porastu zahvaljujući i repertoaru koji je zahtjevniji.

Odore glazbenika izrađene su po uzoru na odore prve osnovane postrojbe, a imaju elemente odora hrvatskih i turskih vojnika iz prve polovice 18. st.[76]

Slika 33. Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“

Izvor: Povijesna postrojba Trenkovi panduri - http://www.pp-trenkovi-panduri.hr/,

16. veljače 2018.

3.3.2. Društvo „Sveti Grgur“

God. 1992. utemeljeno je društvo „Sveti Grgur“ (Slika 34.), kao udruga s ciljem očuvanja starih požeških tradicija i običaja. God. 1998. u svoj sastav uvode i povijesnu postrojbu „Požeška građanska straža“ koja redovito nastupa diljem Hrvatske i šire.[77]

[76] Isto, str. 67.-68.
[77] Isto, str. 67.

Slika 34. Društvo „Sveti Grgur“

Izvor: Fraiberger, D., slike Mirković D., Fraisberger, D., *Požeška građanska straža*, preuzeto sa http://www.oocities.org/heartland/pointe/4507/sggs01.html, 16. veljače 2018.

4. ZAŠTIĆENA KULTURNA BAŠTINA GRADA POŽEGE

Grgurevo – Dan grada Požege manifestacija je koja ima veliku važnost za Požegu. Naime, obilježava oslobođenje grada od Turaka. U prethodnom dijelu rada istaknuli su se materijalni dijelovi baštine koji svjedoče o ovom događaju, no u ovom dijelu će se predstaviti i nematerijalni dio. Osim Grgureva, zaštićen je i vinogradarski ćevap čija se zaštita vodila pod projektom Gradskog muzeja Požega, Muzej u loncu.

4.1. GRGUREVO – DAN GRADA POŽEGE

Požeška tvrđa je postala kraljevski posjed 1227. Požega je postala sjedište županije i turskog sandžaka. Događaj koji je od velike važnosti za Požegu i Požežane datira iz 1688., točnije 12. ožujka 1688. kada su Turci prognani iz Požege te je time grad oslobođen nakon 150 godina turske vlasti. Tim događajem Požega postaje i kulturno središte, a taj dan i danas se slavi kao Dan grada – Grgurevo.[78]

Legenda kaže kako su Turci protjerani lukavstvom Požežana. Konačni trenutak pobjede odigrao se na brdu Sokolovac gdje su Požežani s fra Lukom Ibrišimovićem pucali iz malih, neubojitih i vrlo glasnih topova mužara i prilikom toga stvarali toliku buku da su se Turci, misleći da se radi o jakom neprijatelju, povukli. Fra Luka Ibrišimović, skupa s carskom vojskom, bodrio je i vodio građane u borbi za oslobođenje grada. Car Leopold I. u izjavi o borbi i pobjedi fra Luku naziva „Sokolom“ i taj naziv, ujedno i epitet, svjedoči o njegovoj dosjetljivosti i snazi kao vođe u pobjedu.[79]

Grgurevo (autohtoni požeški vinogradarski običaj) obilježava se 12. ožujka u spomen oslobođenja Požege od Turaka te je upisan na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.[80] Od 1995. ono službeno postaje Dan grada Požege.

Kao što je već rečeno, ovaj važan događaj obilježava se svake godine svečanom povorkom i postrojavanjem povijesnih postrojbi i društava uz pucanje iz mužara i topova s trga sv. Terezije Avilske ili trga sv. Trojstva (Slika 35.). Službeni dio započinje svečanim

[78] *TZ grada Požege - O gradu*, https://www.pozega-tz.hr/o-gradu, 5. veljače 2018.
[79] Kempf, J., nav. dj., str. 155.
[80] Nedela, D., nav. dj., str. 60.

mimohodom i smotrom povijesnih postrojbi iz Hrvatske na trgu sv. Terezije Avilske ispred istoimene katedrale i spomenika fra Luki Ibrišimoviću „Sokolu“. Kraj povorke i svečanog dijela obilježava se pucanjem iz malih topova, kubura i drugog povijesnog oružja na barut u spomen fra Luki Ibrišimoviću.

Nakon službenog dijela proslava se seli u vinograde u blizini brda Sokolovac. Vinogradari u ovom slučaju imaju važnu ulogu te u svojim objektima ugošćuju prolaznike, posjetitelje i sve zainteresirane. U spomen na bitku vade svoje mužare i topove, pripremaju naboje, isprobavaju vino i nadglasavaju se pucanjem s jednog brda na drugo. Ova „bitka“ traje dok ima i streljiva, odnosno dok se vino ne popije, a hrana ne pojede.[81]

Slika 35. Svečana povorka povodom Grgureva

Izvor: Požeška kronika - http://pozeska-kronika.hr/samouprava/item/5289-dan-grada-pozege-i-grgurevo.html, 16. veljače 2018.

4.1.1. Vinogradarski ćevap

Uz Grgurevo se veže i jedno tradicionalno požeško jelo, vinogradarski ćevap. Međutim, u periodu osuvremenjivanja Grgureva vinogradarski ćevap se počeo gubiti. Na sreću, nije pao u zaborav zahvaljujući projektu Gradskog muzeja Požega, Muzej u Loncu, koji oživljava i vraća sjaj starim požeškim receptima.

Vinogradarski ćevap (Slika 36.) je tradicionalno svečano jelo koje se nije nosilo samo u brdo za Grgurevo, već se i svakodnevno pripremao za izlete, svečanosti, proslave i slično, najčešće u periodu između ranog proljeća i kasne jeseni. Iako je bilo pokušaja prisvajanja

[81] *Muzej u loncu – Špajza*, http://www.muzejuloncu.com/spajza/druga-polica-price/26-kako-pozezani-tjeraju-turke-muzarima-vinom-i-zairom, 5. veljače 2018.

ćevapa pod nazivima slavonski, slavonski ćevap u papiru, iločki, čarugin, hajdučki ili vinogradarski, tj. požeški, njegova autohtonost seže izvan Požege. Na prijelazu s 18. na 19. st. Luka Ilić Oriovčanin spominje ćevap kao libavo (nemasno) sitno izrezano meso i na ražnju pečeno kao jedan od vašarskih slavonskih specijaliteta. Spominju ga i autor prvog hrvatskog romana „Slavonac“, Miroslav Kraljević, koji je ujedno bio i prvi požeški župan sredinom 19. st., zatim gradonačelnik i pjesnik Franjo Ciraki u svojem dnevniku na početku 20. st. Spominju ga još i autori izvješća svakidašnjeg gradskog života u Glasnicima Županije Požeške, Slavonca i Požeških novina do pred Drugi svjetski rat.

Iako se vinogradarski ćevap veže uz Grgurevo, etimološko nasljeđe ipak govori da je naziv balkanski turcizam arapskog podrijetla te da je ovo jelo naslijeđeno od Turaka. Priprema mesa je takva da se tanko narezani komadi mesa slažu na ražanj i peku na jakoj otvorenoj vatri. Vinogradarski ćevap sastoji se od svinjskog buta, škopčevine (mesa kastriranog ovna), pluća, udimljene debele slanine i luka, a sve je dobro začinjeno solju, paprom i crvenom paprikom.[82]

Može se zaključiti da je nekada pomalo zaboravljeni vinogradarski ćevap danas opet postao neizostavna delicija prilikom obilježavanja Grgureva.

Slika 36. Vinogradarski ćevap

Izvor: Muzej u loncu - http://www.muzejuloncu.com/spajza/prva-polica-recepti/131-pozeski-vinogradarski-cevap, 16. veljače 2018.

[82] Isto, 5. veljače 2018.

ZAKLJUČAK

Kulturna baština svakoga grada predstavlja bogatstvo u pogledu povijesne i kulturne ostavštine. Požega je kroz povijest doživjela brojne promjene i bila je pod utjecajima koji su danas primjer njezina bogatstva i uspješnosti uzdizanja pred njima. Arhitektura, tradicijski običaji, etnografske značajke i narodne nošnje primjeri su i nositelji kulturne ostavštine grada.

Požega se također diči epitetom baroknog bisera županije. Građevine, spomenici i trgovi čine okosnicu grada gdje se, a tako je i danas, odvija društveni život grada. Iako je dio građevina tijekom vremena izgubio svoju prvotnu ulogu i dalje ostavlja i predstavlja duh života grada u prošlosti.

Kroz rad su predstavljeni najvažniji i najprepoznatljiviji segmenti kulturne baštine. Već spomenuta stara gradska jezgra, gradska i tradicijska arhitektura, sakralna arhitektura, trgovi, parkovi i šetališta, spomenici, rodne kuće znamenitih Požežana prikaz su raznih povijesnih i gospodarskih utjecaja kroz koje je Požega prolazila i kojima je bila podložna. Spomenuti su primjeri materijalne ostavštine koja se kroz vrijeme uspjela održati do današnjeg dana.

Uz materijalni dio kulturne baštine neizbježno se veže i onaj nematerijalni. On obuhvaća tradicijske običaje, znanja, vještine koje su usko vezane uz Požegu i Požeštinu. I dan danas se veliki dio običaja njeguje i tim postupkom održava na životu. Okosnica svih običaja i načina života na ovom prostoru je zajedništvo i sloga među domicilnim stanovništvom. Zahvaljujući slozi, zajedništvu i uviđanju važnosti u prenošenju tradicije s generacije na generaciju običaji su danas zaživjeli i na razne načine ih se predstavlja ostatku Hrvatske, a tako i šire. Kroz razne manifestacije ovi segmenti uobličili su se u cjelinu koja se uz pomoć kulturnih i obrazovnih ustanova, kulturnih društava i organizacija u kulturi i turizmu predstavljaju široj javnosti. Najbolji primjer tomu je Grgurevo – Dan grada Požege koji je uvršten na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Požežani mogu s ponosom predstavljati vrijednosti vlastitog grada. Iako mali grad, Požega je grad velikog srca i bogate kulturne baštine.

LITERATURA

Knjige:

Igić, Lj. (1988.), *Narodna nošnja Požeške kotline,* Kulturno povijesni sabor Hrvatske, Zagreb

Kempf, J. (1910.), *Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. I kr. grada Požege i požeške županije*, Štamparija „Hrvatske tiskare i knjižare“, Požega

Matešić, J. (1977.), *Govori požeškog kraja,* u: *„Požega 1227-1977“,* Skupšitna općine Slavonska Požega, Slavonska Požega

Nedela, D. (2015.), *Požega: turistički vodič*, ZOA d.o.o., Požega

Petković, A. (1977.), *Požeški leksikon,* Skupština općine Slavonska Požega, Slavonska Požega

Potrebica, F. et. al. (2004.), *Kulturna baština Požege i Požeštine,* Spin Valis, Požega

Španiček, Ž. (1995.), *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje*, SN „Privlačica“, Vinkovci

Žuljević, I., Repanić-Braun, M. (ured.) (2016.), *Dijecezanski muzej u Požegi i Riznica požeške katedrale*, Požeška biskupija, Požega

Internetski izvori:

Društvo „Sveti Grgur“

Fraiberger, D., slike Mirković D., Fraisberger, D. *Požeška građanska straža*, preuzeto s http://www.oocities.org/heartland/pointe/4507/sggs01.html, 16. veljače 2018.

Gimnazija

http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/41-gimnazija.html, 28. siječnja 2018.

Gradska knjižnica i čitaonica

http://www.gkpz.hr/onama/smjestaj/, 12. veljače 2018.

Gradsko kazalište Požega

http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/32-gradsko-kazaliste.html, 12. veljače 2018.

Grb i zastava

http://www.pozega.hr/index.php/o-gradu/grb-i-zastava.html, 25. siječnja 2018., 12. veljače 2018.

Grgurevo, Vinogradarski čevap

http://www.muzejuloncu.com/spajza/druga-polica-price/26-kako-pozezani-tjeraju-turke-muzarima-vinom-i-zairom, 5. veljače 2018., 16. veljače 2018.

Katedrala sv. Terezije

https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#katedrala-sv-terezije, 28. siječnja 2018.

Katolička osnovna škola i Gimnazija

https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti#katolicka-osnovna-skola-i-gimnazija, 28. siječnja 2018.

Kirvaj

http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50729, 18. ožujka 2018.

Portal sv. Duha

http://www.pozega.hr/o-gradu/povijesne-gradjevine/item/47-portal-sv-duha.html, 28. siječnja 2018.

Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“

http://www.pp-trenkovi-panduri.hr/, 16. veljače 2018.

Povijest grada Požege

http://www.pozega.hr/o-gradu.html, 25. siječnja 2018.

Požega – O gradu

https://www.pozega-tz.hr/o-gradu, 30. siječnja 2018., 5. veljače 2018.

Svečana povorka

http://pozeska-kronika.hr/samouprava/item/5289-dan-grada-pozege-i-grgurevo.html, 16. veljače 2018.

Trg Sv. Trojstva

http://mapio.net/pic/p-5031280/, 12. veljače 2018.

Znamenitosti

https://www.pozega-tz.hr/znamenitosti, 28. siječnja 2018., 12. veljače 2018.

PRILOZI

Slika 1. Grb grada Požege, str. 5.

Slika 2. Zastava grada Požege (prednja i stražnja strana), str. 5.

Slika 3. Ambar, Savski dol, str. 8.

Slika 4. Štagalj, Savski dol, str. 8.

Slika 5. Gradska kuća, str. 10.

Slika 6. Palača požeško-slavonske županije, str. 11.

Slika 7. Zgrada Suda, str. 11.

Slika 8. Zgrada željezničkog kolodvora, str. 12.

Slika 9. Gradski muzej Požega, str. 13.

Slika 10. Gradsko kazalište Požega (1905.), str. 14.

Slika 11. Gradska knjižnica i čitaonica, str. 15.

Slika 12. Svilana (današnji Konzervatorski odjel), str. 16.

Slika 13. Gimnazija (današnja Katolička osnovna škola i Gimnazija), str. 17.

Slika 14. Crkva sv. Duha i franjevački samostan, str. 18.

Slika 15. Zgrada Biskupije, str. 19.

Slika 16. Crkva sv. Lovre, str. 20.

Slika 17. Samostan sv. Vinka, str. 21.

Slika 18. Katedrala sv. Terezije Avilske, str. 24.

Slika 19. Pravoslavna crkva, str. 25.

Slika 20. Kapelica sv. Roka, str. 26.

Slika 21. Trg sv. Trojstva, str. 27.

Slika 22. Trg Matka Peića, str. 27.

Slika 23. Zavjetni spomenik presvetom Trojstvu – Kužni pil, str. 29.

Slika 24. Spomenik fra Luki Ibrišimoviću „Sokolu“, str. 30.

Slika 25. Spomenik 123. Brigadi, str. 30.

Slika 26. Park pod gradom i šetalište Stari grad, str. 32.

Slika 27. Križ na Sokolovcu, str. 33.

Slika 28. Izvor na Tekiji, str. 34.

Slika 29. Kuća Kraljevića, str. 35.

Slika 30. Svečani peškir, str. 39.

Slika 31. Snaša i djevojke, Novo selo, 1910., str. 42.

Slika 32. Muška narodna nošnja, 44.

Slika 33. Povijesna postrojba „Trenkovi panduri“, str. 50.

Slika 34. Društvo „Sveti Grgur“, str. 51.

Slika 35. Svečana povorka povodom Grgureva, str. 53.

Slika 36. Vinogradarski ćevap, str. 54.

SAŽETAK

Požega, središte Požeško-slavonske županije, bogata je kulturnom baštinom koja je produkt brojnih utjecaja kroz koje je u povijesti prolazila. Uz kulturnu baštinu Požege veže se i ona okolnih sela i gradova koji pripadaju županiji. Međutim, u ovom radu obuhvatio se dio Požege i njezinih najprepoznatljivijih i najreprezentativnijih segmenata. Materijalna i nematerijalna kulturna baština vrlo su dobar primjer vrijednosti i načina razvoja grada kao središta županije. Iako se ubraja u manje županije i gradove važnost iste se ne umanjuje.

Kulturna baština može se sagledati i u kontekstu kulturnog identiteta grada i domicilnog stanovništva. Iako se pod utjecajem vremena i društvenih promjena mijenjao način života, tradicijski običaji, znanja i vještine još uvijek se njeguju. Oni nisu pali u zaborav, njeguju se i predstavljaju putem raznih manifestacija, kulturnih programa i slično. Odlično se nadopunjuju s materijalnim dijelom kulturne baštine.

ABSTRACT

Požega, the centre of Požega-Slavonia County is rich in cultural heritage which is a product of many historical influences. Cultural heritage of nearby villages and towns is connected with Požega itself. However, this paper involves the most recognizable and representative segments of cultural heritage of Požega. Material and immaterial cultural heritage, as a county town centre, are very good examples of values and ways of the town development. Although it counts as a small county and town, its importance is not diminished.

Cultural heritage can be seen in the context of the cultural identity of the town and the domicile population. Though influenced by time and social changes, lifestyle has changed but traditional customs, knowledge and skills are still nurtured. They have not fallen into oblivion. On the contrary, they are nurtured and represented through various manifestations, cultural programs etc. All of them are well complemented with the material part of cultural heritage.

Pregledala:
Sara Štefanac, mag. philol. hung. et angl.